

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond

Michelle Hansson

**KIIRLAENUVÕTJA KREDIIDIVÕIMELISUSE
HINDAMINE KREDIIDIANDJATE JA -VAHENDAJATE
SEADUSE VALGUSES**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Nadežda Ivanova

Tartu 2015

Soovitan suunata kaitsmisele

dots. Nadežda Ivanova

Kaitsmisele lubatud “ 2015. a

Rahanduse ja majandusarvestuse õppetooli juhataja

prof. Toomas Haldma

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

Michelle Hansson

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Tarbija krediitdivõimelisuse hindamine kiiralaenude väljastamisel – teoreetilis-regulatiivne käsitus	8
1.1. Tarbija krediitdivõimelisuse hindamise protseduur	8
1.2. Tarbija krediitdivõimelisuse hindamise tähtsus kiiralaenuettevõtetes	16
1.3. Tarbijakrediitdivõtja krediitdivõimelisuse hindamise õiguslik reguleerimine Euroopa Liidus	22
2. Tarbija krediitdivõimelisuse hindamine Eesti kiiralaenuettevõtetes – empiiriline analüüs	29
2.1. Eesti kiiralaenuturu analüütiline ülevaade	29
2.2. Krediidiandjate ja -vahendajate seadusega sätestatud nõuded tarbija krediitdivõimelisuse hindamisest	34
2.3. Uurimismeetodid ja andmed	39
2.4. Intervjuude analüüs ja järeldused	42
Kokkuvõte	53
Viidatud allikad	57
Lisad	66
Lisa 1. Struktureeritud intervjuu küsimused kiiralaenuettevõtete ja hoiu-laenuühistu töötajatele	63
Lisa 2. Intervjuu küsimused Finantsinspektsiooni töötajale	68
Summary	69

SISSEJUHATUS

Maailmas on viimastel aastakümnetel toimunud tähelepanuväärne areng tarbijatele pakutavate ja nende poolt kasutatavate laenutoodete osas (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2008/48/EÜ 2015). Tänapäeval väljastavad lisaks pankadele tarbijakrediiti selleks spetsialiseerunud äriühingud (edaspidi mitte-pangad). Need on liising- ja järelmaksuandjad, inimestevahelised otselaenamisplatvormid, hoiu-laenuühistud, pandimajad, kiirlaenuettevõtted ning muud ettevõtted, kes pakuvad alternatiivseid finantsteenuseid. Kokkuvõtlikult saab neid nimetada krediidiandjateks ja -vahendajateks, kes annavad või vahendavad tarbijale krediiti oma majandus-, kutsetegevuse raames. Kuivõrd laenamine sisaldab endas riski nii krediidi väljastajale kui ka tarbijale, ei tohiks seda vastutustundetult teha.

Enim on tarbijakrediiditurul probleeme tekkinud just kiirlaenude väljastamisega. Kuivõrd kiirlaene väljastatakse tagatiseta, ei ole laenuandjal samasugust kindlustunnet laenu tagasisaamise suhtes nagu pangal käenduse ja tagatisega laenu korral. Selleks, et täiendavaid riske maandada, pakuvad kiirlaenuettevõtted väikeseid laenusummasid, lühikeste tagasimakse tähtaegade, kuid see-eest kõrgema intressimäära ja suuremate tehingukuludega. Seetõttu võivad kiirlaenud väga kalliks osutuda ja tarbijatel jääb laen tagasi maksmata. Nende kõrgete tehingukulude ja makseraskustes inimeste arvu suurenemise pärast on kiirlaenuettevõtted saanud rohkesti tähelepanu meedias, kus neid on kritiseeritud liigkasuvõtmises ja ülelaenamises.

Siit tulenebki käesoleva töö rõhuasetus – vältimaks ülelaenamist ja sellega seotud negatiivseid mõjusid, on hakatud tähtsustama üha rohkem vastutustundliku laenamist. Vastutustundlik laenamine tähendab, et laenutooted peavad vastama tarbija vajadustele ja on kohandatud tarbijate suutelisusega laen tagasi maksta (Public consultation...2015: 3). See tähendab, et laen on väljastatud üksnes krediidiivõimelisele isikule. Lisaks peab laenuandja tagama, et laenuaotleja on enne krediidilepingu sõlmimist teadlik laenuga seotud tingimustest, sealhulgas krediidi kulukuse määrast ja intressimäärast. Kuigi kõik

eelmainitud aspektid mõjutavad tarbija võimet maksta laenu tagasi, keskendub autor üksnes krediitdivõimelisuse hindamisele. Bakalaureusetöö autor arvab, et just krediitdivõimelisuse hindamine võimaldab maandada kõige rohkem laenamisega seonduvaid riske ning on vastutustundliku laenamise üks põhiaspekte.

Oluliseks sammuks vastutustundliku laenamise edendamisel ja krediitdivõimelisuse hindamise tähtsustamisel, võib pidada Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 2008/48/EÜ 23. aprilli 2008. aasta direktiivi (edaspidi tarbijakrediidi direktiiv), mis käsitleb nõudeid tarbijakrediidilepingu sisule ja sätestab tarbijakrediidilepingutes vastutustundliku laenamise põhimõtte. Eestis jõustus tarbijakrediidi direktiivi regulatsioon 2011. aastal võlaõigusseaduses. Täiendavalt hakkab Eestis tarbijakrediidi väljastajaid, sealhulgas kiirlaenuettevõtteid reguleerima 29.03.2015. jõustunud krediidiandjate ja -vahendajate seadus, millega allutatakse krediidiandjate ja -vahendajate tegevus finantsjärelevalve alla. Krediidiandjad ja -vahendajad peavad oma tegevuse viima seadusega kooskõlla 2016. aasta 21. märtsiks. Seega on seadusest tulenevaid muudatusi hakatud juba ellu viima.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on välja selgitada, kas krediitdivõimelisuse hindamine Eesti kiirlaenuettevõtetes vastab krediidiandjate ja -vahendajate seaduses sätestatule. Töö käsitlemisel on oluline viidata krediidiandjate ja -vahendajate seadusele, kuna see täpsustab kiirlaenuettevõtetele nõudmisi tarbija krediitdivõimelisuse hindamisel. Kuivõrd tegemist on alles jõustunud seadusega, on teema aktuaalne ja selles valdkonnas esineb uurimislõtk.

Bakalaureusetöös sõnastatud eesmärgi täitmiseks püstitas autor järgnevad uurimisülesanded:

- selgitada teoreetiliste allikate põhjal, mida tähendab krediitdivõimelisus ja kuidas toimub tarbija krediitdivõimelisuse hindamise protseduur;
- põhjendada, milles seisneb tarbija krediitdivõimelisuse hindamise tähtsus kiirlaenuettevõtetes;
- selgitada, kuidas tarbijakrediitdivõtja krediitdivõimelisuse hindamist reguleeritakse Euroopa Liidus;
- anda ülevaade Eesti kiirlaenuturust ja seda mõjutavatest regulatsioonidest,

- kirjeldada autori uuringus kasutatud metoodikat ja andmeid, mille abil selgitada, kas ja kuidas hinnatakse kiirlaenuvõtja krediitdivõimelisust;
- koostada intervjuuküsimustikud ja läbi viia intervjuud kiirlaenuettevõtete, hoiu-laenuühistu ja Finantsinspektsiooni töötajatega,
- teha intervjuude põhjal järeldusi, kas ja kui põhjalikult hinnatakse Eestis tarbija krediitdivõimelisust kiirlaenude väljastamisel.

Lähtudes bakalaureusetöö eesmärgist ja püstitatud uurimisülesannetest, on bakalaureusetöö jagatud kaheks osaks. Töö esimene osa on teoreetilis-regulatiivne, mis on jaotatud kolmeks alapeatükiks. Esimeses alapeatükis selgitatakse tarbija krediitdivõimelisuse mõistet ning krediitdivõimelisuse hindamisprotseduuri, selle põhietappe ja peamisi meetodeid. Teises alapeatükis analüüsitakse tarbija krediitdivõimelisuse hindamise tähtsust kiirlaenuturul. Teoreetilise osa kolmandas alapeatükis uuritakse, kuidas on kiirlaenuvõtja krediitdivõimelisuse hindamine Euroopa Liidus reguleeritud. Teoreetiline osa toetub peamiselt krediitdivõimelisuse hindamist, vastutustundlikku laenamist ja kiirlaene käsitlevatele erialastele allikatele, sealhulgas teadusartiklitele. Bakalaureusetöö autor kasutab valdavalt ingliskeelseid materjale, sest eestikeelseid teoseid käsitletud teema kohta on võrdlemisi vähe. Samuti on kasutatud Euroopa Liidu tarbijakrediidi direktiivi ja varasemaid tarbijakrediidi uuringuid naaberriikides – Soomes, Rootsis ja Lätis.

Bakalaureusetöö teises peatükis ehk empiirilises osas uurib autor tarbijate krediitdivõimelisuse hindamist Eesti kiirlaenuturul. Esimeses alapeatükis tutvustatakse Eesti kiirlaenuturgu. Teises alapeatükis antakse ülevaade krediidiandjate ja -vahendajate seaduse põhilistest eesmärkidest, sealhulgas tarbija krediitdivõimelisuse hindamise metoodikast. Eelviimases alapeatükis kirjeldatakse, milliseid andmeid ja meetodeid kasutas autor empiirilise uuringu läbiviimiseks. Lõpuks tehakse järeldused sellest, kuidas tarbijate krediitdivõimelisust hinnatakse Eesti kiirlaenuturul. Peale autori enda uuringute on empiirilise osa koostamiseks kasutatud Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi uuringut „Kiirlaenuturg – analüüs ja ettepanekud” ning krediidiandjate ja -vahendajate seadust ja selle seletuskirja.

Autori valitud uurimisprobleem on võrdlemisi spetsiifiline, kuna see on seotud konkreetselt Eesti kiirlaenuturu ja seda reguleerivate seadustega. Seda teemat pole varem Tartu Ülikooli Majandusteaduskonna bakalaureusetööde raames uuritud, mistõttu on teema käsitlemine uudne ning selle kohta ei leidu palju teaduslikku kirjandust. Seepärast peab autor koguma vajaliku informatsiooni kiirlaenuettevõtetelt ja toetuma teiste riikide praktikale. Autor arvab, et bakalaureusetöö võib olla kasulik nii kiirlaenudega tegelevatele ettevõtetele kui ka avalikkusele, mõistmaks krediitdivõimelisuse hindamise tähtsust kiirlaenude väljastamisel.

Autor tänab oma juhendajat Nadežda Ivanovat, kes oli bakalaureusetöö kirjutamisel suureks abiks. Autor on väga tänulik intervjuueeritavatele, kes olid vastutulelikud ja leidsid aega uuringus osalemiseks. Lisaks soovib autor tänada Mark Kantšukovi soovitude ja ettepanekute eest.

Märksõnad: tarbijakrediidi direktiiv, krediitdivõimelisuse hindamine, kiirlaen, krediidiandjate ja -vahendajate seadus, vastutustundlik laenamine.

1. TARBIIJA KREDIIDIVÕIMELISUSE HINDAMINE KIIRLAENUDE VÄLJASTAMISEL – TEOREETILIS-REGULATIIVNE KÄSITLUS

1.1. Tarbija krediitdivõimelisuse hindamise protseduur

Käesolev alapeatükk annab lugejale ülevaate tarbija krediitdivõimelisuse mõistest ja selle hindamise protseduurist. Majandusleksikoni definitsiooni kohaselt on krediitdivõimelisus (krediitdivõime, krediitdivõimekus, laenamisvõime, laenuvõime) laenutaotleja hea majanduslik seisund ja piisava tagatise olemasolu või tema eriti hea maine, isiklikud võimed ja omadused (ausus, sõnapidavus, ärikogemused jms), mis annavad laenuandjale põhjuse teda usaldada (Mereste 2003: 475). See omakorda tähendab, et laenutaotleja on võimeline krediidi lepingus kokkulepitud tingimustel koos intressidega tagasi maksma (Kõomägi 2006, Võlaõigusseadus). Kuivõrd laenutaotleja võib olla nii füüsiline isik kui juriidiline isik, keskendub käesolev bakalaureusetöö üksnes füüsilise isiku (tarbija, laenuvõtja, laenutaotleja, kliendi) krediitdivõimelisusele. Seda põhjusel, et kiirlaenude puhul on tegemist finantsteenusega, mis on suunatud tarbijatele. Sel juhul on tarbijaks füüsiline isik, kes teeb tehingu, mis ei seonu tema majandus- kutsetegevusega (Võlaõigusseadus).

Laenamisega kaasneb risk nii laenuvõtjale kui ka laenu väljastajale. Üheks suurimaks riskiks, mis kaasneb krediidiandjatele ja -vahendajatele laenude väljastamisega, on krediidirisk (laenurisk). Baseli Pangandusjärevalve Komitee on defineerinud krediidiriski, kui võimalust, et laenuvõtja või lepingu osapool ei suuda täita oma kohustusi vastavalt kokkulepitud tingimustele (Principles for ... 1999: 4). Krediidiriski võib defineerida veel, kui laenamisega seotud kahju tekkimise riski või muutust laenukvaliteedis (The use of ... 2007: 6). Seega on tarbija krediitdivõimelisuse hindamine seotud laenu väljastajate krediidiriski juhtimisega. Seda põhjusel, et krediidiriski vähendamiseks on laenuandja seisukohast mõttekas väljastada laene üksnes

krediitdivõimelistele isikutele. Sel juhul on suurem tõenäosus, et klient on võimeline laenu tagasi maksma.

Krediitdivõimelisuse hindamine on protsess, mille eesmärgiks on teha kindlaks laenamisega seonduvad riskid ja anda hinnang, kas potentsiaalne laenuvõtja suudab käesoleva laenu tulevase kohustusi finantseerida või mitte (Study on the functioning ... 2013: 61). Seejuures tuleks krediidi tagasimaksmise tõenäosust hinnata võimalikult täpselt. Tarbija krediitdivõimelisust on võimalik hakata hindama, kui tarbija on esitanud laenuväljastajale oma laenutaotluse. Seejärel analüüsitakse laenutaotluses esitatud andmeid ja hinnatakse, kas laen sobib tarbija vajadustele. Krediitdivõimelisuse hindamist viib läbi laenuanalüütik või selleks vastava otsustamisõigusega isik (laenuhaldur). Vaatamata sellele, et esinevad erinevad regulatsioonid krediitdivõimelisuse hindamiskriteeriumitest, ei eksisteeri ühtset hindamismetoodikat ning praktikas toetuvad krediitdiasutused rahvusvahelisele kogemusele või on ise oma hindamissüsteemi loonud. Seepärast võtab autor tarbija krediitdivõimelisuse hindamise protseduuride selgitamisel aluseks toimingud, mis on panganduses laialdaselt levinud.

Tarbija krediitdivõimelisuse välja selgitamisel hinnatakse erinevaid kriteeriume. Nendest kõige tuntum on niinimetatud „kuue C reegel”, mis on pankades tarbija krediitdivõimelisuse hindamiseks kasutusel. Kui laenuvõtja vastab kõigile kuuele kriteeriumitele, siis peetakse teda krediitdivõimeliseks. Need kriteeriumid on järgnevad (Erlach *et al.* 2008: 51, The Six “C’s” of Credit 2015):

- iseloom (*character*) – laenuvõtja valmisolek ja tahe täita krediitkohustusi. Seda on võimalik hinnata laenuvõtja varasema maksekäitumise põhjal;
- kapital (*capital*) on taotleja kinnisvara ja muu vara, millest on maha arvatud kõik kohustused. See tähistab võimet täita vajadusel oma kohustusi põhivara arvelt;
- maksevõime (*capacity*) on võime täita finantskohustusi väljaspool põhitegevusest tulenevaid rahavoogusid;
- tingimused (*conditions*) on üldised majandustingimused, mis võivad mõjutada inimese võimet või soovi täita finantskohustusi (nt majanduslik olukord, tööhõive);

- terve mõistus (*common sense*) on võime teha rahaotsuste langetamisel ratsionaalseid otsuseid ehk isik teeb üksnes mõistlikke oste ega koorma ennast võlgadega, mida ta ei suuda tasuda;
- tagatis (*collateral*) on kinnisvara või muu vara, mida saab pantida või anda laenu tagatiseks. Kui laenu ei suudeta tagasi maksta, müüakse tagatis, et tasuda tekkinud võlg.

Krediidivõimelisuse hindamiseks on välja töötatud mitmeid erinevaid meetodeid. Need võivad hõlmata statistilisi analüüsi meetodeid, nagu mitme muutujaga regressioonanalüüs (Meyer, Pifer 1970), diskriminantanalüüs (Altman 1968) ja logistiline regressioonanalüüs (Dimitras *et al.* 1996). Autor keskendub käesolevas töös kahe peamiselt kasutatava tarbija krediitvõimelisuse hindamismeetodi selgitamisele. Need on:

- kvalitatiivne ehk subjektiivne meetod (*judgmental method*),
- kvantitatiivne ehk skooringu meetod (*credit scoring*).

Tavaliselt kasutatakse tarbijate krediitvõimelisuse analüüsis kvalitatiivset meetodit. See on traditsiooniline meetod, mida järgitakse krediitvõimelisuse hindamisel. Kvalitatiivse meetodi kohaselt võetakse krediitvõimelisuse hindamisel arvesse nii keskkonna kui laenuaotlejaga seonduvaid tegureid. Subjektiivse meetodi puhul pole vaja keerulisi matemaatilisi valemeid ega arvutitarkvara, vaid piisab üldandmete hindamisest, et teha kindlaks laenu sobivus tarbijale. See on kui mustrite äratundmine, milles inimesed on efektiivsemad kui arvutid. (Kalapodas, Thomson 2006: 27)

Subjektiivse meetodi puhul peab isik vastama teatavatele kriteeriumitele, et laenu saada. Üks enamlevinud meetodeid on selleks eelmainitud „kuue C reegel”. Seda on käsitlenud ka Hlebnikova ja Kumar. Hlebnikova ja Kumari (2000: 47), kohaselt saab tarbija laenu analüüsi krediitvõimelisuses jaotada kuueks etapiks. Autor on seisukohal, et tarbija laenu analüüsimine ja krediitvõimelisuse hindamise etapid hõlmavad endas samu kriteeriume, mispärast käsitleb autor Hlebnikova ja Kumari laenuanalüüsi, kui tarbija krediitvõimelisuse hindamist, mille keskmeks on „kuue C reegel” (vt tabel 1, lk 11).

Tabel 1. Tarbija krediivõimelisuse hindamise etapid, „kuue C reegli” valguses

Krediivõimelisuse hindamise etapid	Kuue C reegel
1. Intervjuu laenu taotlejaga	1. Iseloom (<i>character</i>)
2. Kliendi tulude ja kulude analüüs	2. Kapital (<i>capital</i>)
3. Kliendi varade ja kohustuste analüüs	3. Maksevõime (<i>capacity</i>)
4. Taotletavate laenutingimuste analüüs	4. Tingimused (<i>conditions</i>)
5. Kliendi tausta analüüs	5. Terve mõistus (<i>common sense</i>)
6. Tagatise analüüs	6. Tagatis (<i>collateral</i>)

Allikas: (Hlebnikova, Kumar 2000, Erlach *et al.* 2008, The Six “C’s” of Credit); autori koostatud.

Laenuintervjuu eesmärgiks on saada ülevaade taotleja iseloomust, laenusoovist ja valmidusest laen tagasi maksta. Intervjuu käigus selgitatakse välja laenu otstarve ning nõustatakse laenu taotlejat. Laenu otstarve väljaselgitamine on tähtis juhul, kui krediidasutus on huvitatud laenu sihtotstarbelisest kasutamisest. Kuid peamiselt on intervjuu vajalik täpsustavate küsimuste esitamiseks ja vasturääkivuste kõrvaldamiseks. See võib toimuda nii avalduse vastuvõtmisel kui ka pärast laenu analüüsi. Kuivõrd krediidasutused soovivad muuta taotlusprotsessi võimalikult lihtsaks, siis saab esitada ka Internetis ning intervjuu ei pruugi alati vajalik olla.

Taotluse analüüsimisel hindab krediidasutus kliendi sissetulekuid ja väljaminekuid (tulused ja kulusid), mis näitab kliendi finantsseisundit kindlal ajahetkel ning kui jõukas klient on. Kõigepealt hinnatakse tulude analüüsimisel nende stabiilsust ja võimalikke tuleviku arengutsenaariume. Kuivõrd kliendi sissetulekud võivad tulla erinevatest allikatest ja need võivad olla hooajalised (nt stipendium, honorar, dividendid), on üsna raske hinnata nende stabiilsust. Seega peab pank prognoosima tarbija tuleviku sissetulekuid. Kulude analüüsimisel võib küsida taotlejalt detailset ülevaadet tema igakuiste väljaminekute kohta või kasutada panga enda väljatöötatud põhimõtteid. (Hlebnikova, Kumar 2000: 51) Näiteks igakuised laenu- ja liisingumaksud võivad kokku moodustada kindla protsenti laenu taotleja netosissetulekust. See on tavaliselt 30–50% kliendi netosissetulekust. Lõpuks antakse tulude ja kulude analüüsimisel hinnang kliendi maksevõimele ehk kas isikul on piisavalt kapitali, et teha laenu tagasimakseid.

Kui tulude ja kulude analüüs võimaldas näha taotleja praegust finantsseisundit ehk millised on hetkeseisuga sissetulekud ja väljaminekud, siis varade ja kohustuste analüüs võtab arvesse minevikus tekkinud kohustusi ning seda, kuidas isik tulevikus nendega

toime tuleb. Kliendi varade hulka loetakse näiteks eluaset, sõiduvahendeid ja arvutit. Varade loetelu ja olemus näitab kliendi võimet säästa ja oskust luua kasumit säästetud rahalt. Kohustuste hulka kuuluvad muud regulaarsed finantskohustused nagu laenud, käendused, krediitkaardid ja liisingud. Lisaks analüüsitakse varade ja kohustuste omavahelist suhet, et teada saada, kui suur on kliendi maksete koormus. Sellise analüüsi põhjal antakse hinnang, milline on kliendi üldine finantsseis ja kuidas see võib laenuperioodi jooksul muutuda. (Hlebnikova, Kumar 2000: 53) Seega varade ja kulude analüüsil arvutatakse, kui suur võib olla laenumakse, et inimese senine elukvaliteet ei halveneks märgatavalt.

Hindamisel on väga tähtis veel analüüsida tarbija maksedistsipliini ehk kui täpselt klient on maksete tähtaegadest kinni pidanud. See annab aimdust, kuidas tarbija potentsiaalselt käituks ja kas teeb ratsionaalseid otsuseid. Kõikide aspektide kontrollimine on vajalik, kuna laenutaotleja võib varjata varasemat maksekäitumist. Lisainformatsiooni saadakse kliendi tausta uurimisel. Selleks kasutatakse erinevaid andmebaase nagu Maksehäireteregister, Krediidiinfo, Äriregister, Kinnistusraamat ja Ametlikud Teadaanded. (Varusk 2008: 4) Näiteks Kinnistusraamatust saab teavet isikule kuuluva kinnisvara kohta ja täitmata kohustuste kohta võib saada informatsiooni kohtutäiturilt.

Laenu taotlemisel märgib klient omapoolsed tingimused: laenu summa, otstarve, tähtaeg, mida krediidiasutus analüüsib. Sõltuvalt laenutootest on krediidiasutuse jaoks tähtis, et laenu kasutatakse sihtotstarbeliselt või nõutakse lisaks omafinantseeringut (nt eluasemelaenu puhul). Vahel võetakse arvesse kliendi vanust, perekonnaseisu ja ülalpeetavate arvu, kuna pankadel on kujunenud põhimõtteks, et laen peab olema tagasi makstud enne pensioniea saabumist. Ühtlasi arvatakse, et mida rohkem on ülalpeetavaid, seda suurem peab olema pärast laenumaksete kättejäämist olev summa, et klient suudaks ära katta kõik elamiskulud. Taotleja laenuanalüüsiga seonduvad dokumendid tulemused säilitatakse tavaliselt raportis ehk ühtses krediiditoimikus.

Tagatise analüüsimisel võetakse aluseks tagatise turuväärtus. Tarbijatele väljastatud laenude puhul nõutakse põhiliselt käendust, millega käendaja kohustab vastutama võlgniku kohustuste täitmise eest. Käendaja sobivust hinnatakse sarnaselt laenuvõtjale. Kuivõrd käesolev töö keskendub kiirlaenudele, mille väljastamisel tagatist ei nõuta, siis

edaspidi tagatise analüüsile ei keskenduta ja räägitakse krediitdivõimelisuse hindamisel viiest C-st (iseloome, kapital, suutelisus, tingimused, terve mõistus).

Kui kvalitatiivset meetodit lähemalt uurida, võib täheldada sellel mitmeid puudusi. Kõige suurem puudus seisneb selles, et informatsiooni tõlgendamisel ollakse subjektiivsed. Inimestel on piiratud võime töödelda informatsiooni, kuna tavaliselt keskendutakse ainult sellele, mis neid huvitab ja mida tahetakse näha, mitte sellele, mis tegelikult olemas on. Laenuanalüütikud pole siinkohal erandiks. Selle tulemusel võib laenuanalüütik valikuliselt keskenduda informatsioonile, mida arvesse võtta ja laenuotsus pole enam erapooletu. Väidetavalt tajutakse informatsiooni, mis puudutab krediidiriski suurendavaid tegureid oluliselt rohkem, kui seda, mis õigustab laenu taotleja usaldusväarsust. (Kalapodas, Thomson 2006: 28) Lisaks on kõikide tegurite analüüsimine väga raske ja pikk protseduur, mistõttu on subjektiivne meetod ka väga aja- ja ressursikulukas. Laenuanalüütikul ei pruugi olla piisavalt aega, et teha parim võimalik otsus. Kvalitatiivse meetodi puudustest tingituna on üha rohkem hakatud kasutama krediitdivõimelisuse hindamisel skooringumeetodit.

Skooringumeetod on statistilistel mudelitel põhinev automaatne krediidiriski hindamise meetod. Skooringumeetodid hakkasid kujunema alles 1960. aastatel, kui leiutati vajalikud arvutipõhised süsteemid. (Capon 1982: 83) Krediitdivõime hindamine toimub sel juhul skooringukaardi abil, mis võimaldab hinnata laenude tagasimaksmise tõenäosust, toetudes taotleja varasemale krediidi ajaloole (Kalapodas, Thomson 2006: 28). Skooringukaardid põhinevad tavaliselt loogilisel regressioonil, neuronvõrkudel ja teistel meetoditel (Roos *et al.* 2014: 379). Skooringumeetodi eesmärk on kindlaks teha tegurid, mis mõjutavad maksevõimetuse tekkimist ja kombineerida need asjakohasesse skooringusse. Skooring on sel juhul number, mis tähistab hinnangut isiku krediitdivõimelisusele või tõenäosusele, et isik maksab oma laenu tagasi (Arya *et al.* 2013: 175). Enamik krediitdiskoori mudeleid toetuvad kaheksale kuni 12 tegurile.

Skooringumeetodi puhul annab laenuanalüütik taotlejale punkte vastavate tegurite eest ning võrdleb saadud skoori lubatava lävendiga. Kui koguskoor ületab lävendi, siis võetakse laenu taotlus vastu. Kui skoor jääb alla lävendi, lükatakse taotlus tagasi. Seega kõrgem skoor tähendab väiksemat riski ja madalam skoor suuremat riski. Laenaja saab seada skooringuläveni vastavalt oma riski eelistustele. Tavaliselt jääb taotluse

heakskiitmise ja tagasilükkamise vahele ebamäärane lünk, kus on raske taotleja omadusi hinnata. Sel juhul tehakse otsus subjektiivsete tunnuste alusel. Skooride koostamiseks kogub pank kliendiandmeid taotlemise ajal nii heakskiidetud kui tagasi lükatud laenude kohta. (Koch, MacDonald 2010: 721) Seejärel hinnatakse, kui suures ulatuses mõjutavad tegurid taotleja suutlikkust laen tagastada.

Peamised tegurid, mida hinnatakse nii subjektiivse meetodi kui ka skooringumeetodi puhul, on välja toodud alljärgnevas tabelis 2. Tabelis 2 on peamised tegurid jaotatud sotsiaalseteks ja majanduslikeks teguriteks. Majanduslikud tegurid hõlmavad laenulepingu tingimusi ja laenutaotleja finantsseisundit, sotsiaalsed tegurid aga peamiselt laenutaotleja isikuandmeid.

Tabel 2. Näidisloetelu tarbija krediitdiskoori mõjutavatest teguritest.

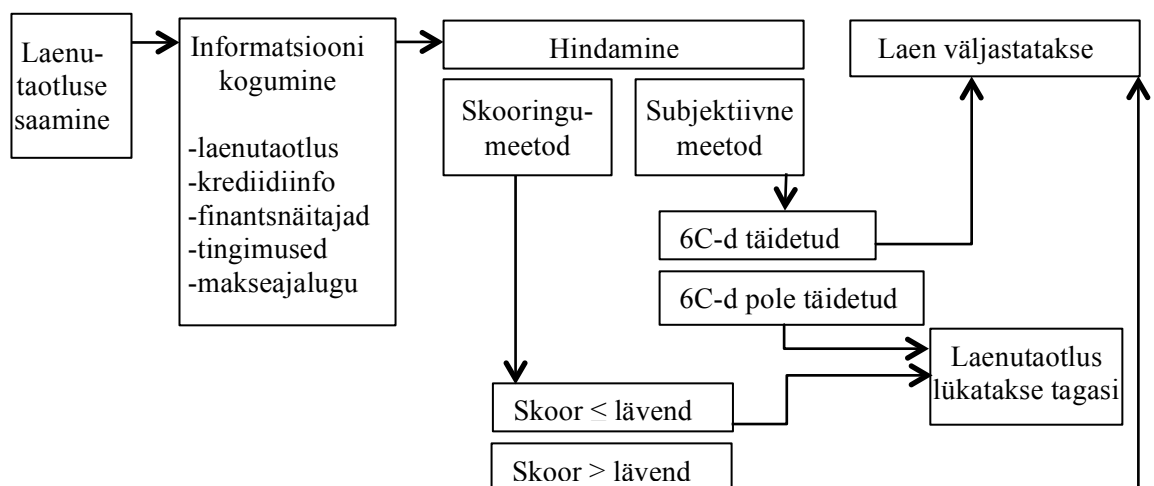
Tarbija krediitdiskoori mõjutavad tegurid	
Sotsiaalsed	Majanduslikud
ametinimetus	riigi keskmine netosissetulek
elukoht	laenu ja sissetuleku suhe
elukoha stabiilsus	laenu ja sissetuleku suhe
haridustase	laenu otstarve
kehtiv e-posti aadress	muud regulaarsed majapidamiskulud
mobiilinumbr kasutaja	muud sissetulekud
perekonnaseis	tagasimaksetähtaeg
tervislik seisund	tagasimaksetähtaeg
töökoht	varaline seisund ja igakuiste netosissetulekute suurus
töökoha stabiilsus	varalised kohustused (sh regulaarsed finantskohustused)
ülalpeetavate arv	varasem maksekohustuste täimine (sh maksehäirete arv)
vanus	varasemate maksekohustuste täitmise ja laenulepingust tulenevate rahaliste kohustuste võimaliku suurenemise mõju

Allikas: (Koch MacDonald 2010, Copan 1982, Roos *et al.* 2014); autori koostatud.

Skooringumeetodit kasutatakse panganduses seoses tarbijatele mõeldud masslaenudega (nt tarbimislaenud, krediitkaardilaenud). Kuivõrd tarbimislaenude püsikulud pangale on väga suured, siis tuleb väljastada rohkem laene, et vähendada kulusid lepingu kohta. See tähendab, et tuleb tegeleda suurel hulgal erinevate taotlejatega. (Koch MacDonald 2010: 718) Skooringumeetod võimaldab krediitdivõimelisust seeläbi kiiremini hinnata kui kvalitatiivne meetod. Skooringumeetod eristab häid laene halbadest ning eeldatakse, et samad tegurid, mis eraldasid häid ja halbu laene minevikus, omavad mõju ka tulevikus. Need skooringumudelid võimaldavad hinnata nii laenutaotlejate krediitdivõimelisust (*application scoring*), kui ka laenu saanud kliendi pankroti tõenäosust (*behavioral*

scoring) ning prognoosida väljastatud laenu osalist tagasimaksmist (*collection scoring*). (Roos *et al.* 2014: 378–379) Halvad laenud (viivislaenud) on üle 60 päeva viivises olevad laenud. Kui laene väljastatakse liiga optimistlikult, võib krediidirisk olla kõrgem ja sellest tulenevalt halbade laenude osakaal laenuportfellis suurem. Selleks tulebki enne laenu väljastamist hinnata tarbija krediitdivõimelisust. Seda võimaldab hinnata mitmekülgset skooringu meetod, kuid samas kaasnevad skooringu meetodi rakendamisega omad probleemid.

Skooringu meetodi põhiprobleemiks on see, et meetodis kasutatavad andmed peavad olema statistiliselt õiged, ainult sel juhul on võimalik täpselt hinnata krediitdivõimelisust, mistõttu tuleb skooringu meetodit pidevalt täiustada ja korrigeerida. On vaja kontrollida, et kõik andmed oleksid omavahel võrreldavad ja andmebaasidest kättesaadavad. Teatavatel juhtudel ei ole andmebaasides vajalikke andmeid ja nende saamiseks tuleb teha lisatööd. Skooringu meetod on küll objektiivsem kui kvalitatiivne hindamine, kuid see võib osutuda võrdlemisi kulukaks. Niisiis oleks kõige parem kasutada nii skooringu- kui subjektiivset meetodit tarbijatele laenude väljastamisel, sealhulgas kiirlaenudele. Mõlemast hindamismeetodist annab ülevaate allolev joonis 1.

Joonis 1. Tarbija krediitdivõimelisuse hindamise protsess (autori koostatud).

Olgugi et laenamisega seotud riske pole võimalik täielikult vältida, on finantseerimisasutuse huvides neid võimalikult tõhusalt juhtida. Seda seepärast, et finantsettevõtte tegevus on usaldusväärne ja tõhus üksnes siis, kui võetakse mõistlikke

riske. Seega tuleb laenude väljastamise kvaliteedile suurt rõhku pöörata ja krediidiriski vähendamiseks peab ettevõtte kontrollima, et laene väljastatakse krediitdivõimelistele isikutele.

1.2. Tarbija krediitdivõimelisuse hindamise tähtsus kiirlaenuettevõtetes

Kiirlaenude väljastamine jääb laenutaotluse esitamisest alates 24 tunni piiresse, mis on üks peamisi eeliseid võrreldes teiste tarbimislaenudega, kuid üldjuhul ei hinnata siis tarbija krediitdivõimelisust (Bhutta 2014: 233). Seetõttu tuleks autori arvates arutada krediitdivõimelisuse hindamise vajaduse üle kiirlaenude väljastamisel. Käesolev alapeatükk annab ülevaate kiirlaenudega seonduvatest probleemidest ja krediitdivõimelisuse hindamise tähtsusest kiirlaenuettevõtetes.

Kiirlaenu puhul on tegemist suhteliselt uue laenutootega, mida alles 1990. aastatel hakati USA-s esmakordselt pakkuma (Elliehausen, Lawrence 2001: 2). Kiirlaenude levikule on kaasa aidanud elektrooniliste kanalite olemasolu ja mobiiltelefonid, mille kaudu peamiselt laenude väljastamine toimub ning mis teeb laenamisprotsessi väga mugavaks. Kiirlaen on mitmeti mõistetav käibeväljend, millel puudub ühtne tähendus. Kiirlaene nimetatakse valdavalt palgapäeva laenudeks (*payday loan*), kuid nad on tuntud ka kui pandimaja pakutud laenud (*pawnbroking*) ja SMS laenud. Seetõttu selgitab autor järgnevalt peamisi kiirlaenu liike.

Palgapäeva laenu nimetus tuleneb sellest, et laenu tagasimaksmine kogusummas toimub palgapäeval. Tagasimakse koosneb laenu kogumaksest ja kõrvalnõuetest (nt lepingu teenustasud, viivis). Palgapäeva laen jääb tavaliselt 200–500 dollari piiresse (Martin 2010: 564), on tagatiseta, kõrge krediidi kulukuse ja nominaalse intressi määraga (Payne, Raiborn 2013), sõltumata sellest, kas tagasimaksmine on seotud laenusaaaja palgapäevaga. Tehingukulud moodustavad tavaliselt 15–30% (Stegman 2007: 169, No Cash ... 2002) ja kahenädalase laenu aastane krediidi kulukuse määr varieerub 360–780% vahel (Bhutta 2014). Laene võetakse üldiselt 7–30 päevaks (Stegman 2007: 169).

Pandimajad väljastavad väikeseid laene tarbijale tagatise alusel. Laenusumma sõltub tagatisest ja moodustab umbes 25–65% tagatise hinnangulisest müügiväärtusest. Pandimajad ei hinda üldjuhul taotleja krediitdivõimelisust, mis on tüüpiline ka

palgapäeva ja SMS laenu väljastajatele. Pandimajad tuginevad laenuotsuste tegemisel peamiselt tagatise väärtusele. Keskmise pandimaja laenu suurus on tavaliselt 75–100 dollarit ja kestvusega kuni üks kuu. Sarnaselt palgapäeva laenule koosneb laenu tagasimakse laenusummast ja määratud intressist. Tagastamata laenu või tagasimakse korral müüb pandimaja tagatise. (Prager 2014: 4–5)

SMS laen on kiirlaen, mille laenusumma ei ületa tavaliselt 500 eurot. SMS laenu eripära seisneb selle taotlusprotsessis. Laenu saamiseks saadab kõigepealt laenutaotleja kiirlaenuettevõttele SMS-i soovitava rahasumma, taotleja täisnime, koduse aadressi, tähtaja ja pangakonto numbriga. Sõltuvalt riigist võib veel vaja minna lisaandmeid, näiteks sotsiaalkindlustuse numbrit. (Autio *et al.* 2009: 407) Juba mõne minuti jooksul saab taotleja teate laenuotsusest. Positiivse vastuse korral ning kui taotleja on nõustunud laenutingimustega, kantakse laenutaotleja pangakontole sõnumis märgitud summa.

Bakalaureusetöös nimetatakse eelmainitud laene (palgapäeva laen, SMS laen, pandimaja pakutud laen) edaspidi kokkuvõtvalt kiirlaenudeks. Autor käsitleb seega bakalaureusetöös kiirlaenu kui lühiajalist, kõrge intressimäära ja krediidi kulukuse määraga, tagatiseta väikest tarbimislaenu, mida väljastavad tarbijatele üksnes selleks spetsialiseerunud äriühingud. Need ettevõtted moodustavad kiirlaenuturu. Siinkohal selgitab autor lühidalt peamisi kiirlaenuteenuse osutajaid. Need on:

- kiirlaenuettevõtte – ettevõtte, mis pakub kiirlaenuteenust ehk väljastab üksnes tagatiseta, lühiajalisi, kõrge krediidi kulukuse määra ja intressimääraga kiirlaene;
- hoiu-laenuühistu – finantseerimisasutus, mis pakub oma liikmetele hoiustamise ja laenamise võimalusi, sealhulgas on ka ühistuid, kes pakuvad tagatiseta laene. Erinevalt pangast tuleb hoiu-laenuühistus hoiuse avamiseks selle liikmeks astuda ja tasuda sisseastumismaks;
- inimestevaheline otselaenamisplatvorm (*peer-to-peer lending*) – online-laenuvahetussüsteem, mis sobitab omavahel laenuandjad ja võtjad ning võimaldab finantsvahendusega inimestel raha laenata. Platvormi hoidja ülesanne on internetikeskkonna loomine, ülevälhoidmine, kahepoolsete vaidluste vahendamine ja muu taoline. (Rahvas võtab ... 2015) Kuigi seesugust laenamist peetakse väga positiivseks ja sotsiaalse sidususes tekitajaks, on juhitud tähelepanu otselaenamisega kaasnevatele riskidele. Pole teada, kui kaua ja mis

tingimustel platvormi käigus platvormi hoidja raha kasutab ning mis selle rahaga juhtub, kui haldaja osutub ühel hetkel maksejõuetuks. Lisaks võib esineda olukordi, kus ei hinnata laenuvõtja krediitvõimelisust. (Inimestevahelises ... 2015)

Peamiselt võetakse kiiralaene, et katta elamiskulud (kommunaalkulud, toit, eluasemelaen, üür), soetada tarbekaupu või tasuda teisi võlgu (Kiiralaenuturg ... 2014: 15, Bennett 2014: 3, Autio *et al.* 2009: 413). Kuigi kiiralaenud võivad põhjustavad probleeme, on enamik tarbijaid nendest positiivselt meelestatud ja varem korraldatud küsitluste järgi võtaksid uuesti kiiralaene, kui vaja. Stegman ja Faris (2003: 13) toovad välja põhjused, miks mõnikord eelistatakse pankadele kiiralaenuesindusi:

- lihtsam juurdepääs rahale,
- paremini ligipääsetavates asukohtades,
- parem teenindus, lühemad järjekorrad, rohkem tellereid, mugavad lahtiolekuajad;
- lugupidavam ja viisakam suhtumine klientidesse.

Tavaliselt on kiiralaenutarbijateks need, kellel on kiiresti vaja raha saada või on tegemist juba korduvate laenuvõtjatega. Pöörduakse kiiralaenuettevõtete poole, kuna mujalt pole neile laenu antud või on pakutud vähem, kui nad taotlesid. (Hodson *et al.* 2015) Autor on siinkohal koondanud erinevate uuringute põhjal tüüpilist kiiralaenuvõtjat iseloomustavad näitajad:

- Kiiralaenu võlgadega on hädas madalama haridustasemega (põhi- kesk- ja kutseharidus) isikud (Kiiralaenuturg ... 2014: 14, Who Borrows ... 2012: 4).
- Suurema tõenäosusega võtavad kiiralaene vähemusrahvused (Who Borrows ... 2012: 4, Mahon 2008: 18, Stegman 2007: 174).
- Enamik kiiralaenuvõtjaid on lahutatud või elavad kaaslasest lahus (Who Borrows ... 2012: 4).
- Probleemsete võlgnike kuusissetulek on reeglina keskmisest madalam, enamik võlgnikke on töötud, miinimumpalgaga töötajad, toimetulekutoetuse saajad ja töövõimetuspensionärid (Kiiralaenuturg ... 2014: 14, Payne, Raiborn 2013: 118).

- Kiirlaene taotlevad pigem halva krediidiajalooga isikud (Bhutta 2014: 233, Stegman 170: 173). Probleemsetel võlgnikel on reeglina võetud rohkem kui 5 laenu (Kiirlaenuturg ... 2014:15, Hodson *et al.* 2015).
- Kiirlaenudega on enim hädas noored inimesed, vanuses 25–39 (Who Borrows ... 2012: 4, Autio *et al.* 2009: 413). Teine eristuv grupp on pensionieelikud (Kiirlaenuturg ... 2014: 15).
- Võlgnikud ei ela sageli rahvastikuregistris asuval aadressil ega saa meeldetuletuskirju, kohtumenetluse algatamise teateid jms kätte või saavad need kätte hilinemisega (Kiirlaenuturg ... 2014: 16).
- Ei olda piisavalt õigusteadlikud, et esitada vastuväidet, juhul kui nõue on ebaõiglaselt suur, andes võimaluse liigkasuvõtjalike nõuete väljamõistmiseks (Kiirlaenuturg ... 2014: 16, Payne, Raiborn 2013: 118).

Kiirlaenude taotlemise protseduur sõltub konkreetsest ettevõttest, kuid võib välja tuua järgmised etapid: 1) kasutajaks registreerumine, 2) isikut tõendavate dokumentide ja kontaktandmete esitamine, 3) kiirlaenutaotluse esitamine, 4) laenulepingu sõlmimine. Sõltuvalt laenuandjast on võimalik esitada laenutaotlusi mitmel viisil. Paljudel laenuandjatel on selleks Internetis iseteeninduskeskkond, kuid laenulepingut on võimalik sõlmida ka kohapeal laenuandja esindustes, posti teel, laenuandja koostööpartnerite juures (nt Eesti Post, R-kiosk) või SMS-i teel. (Kiirlaenu taotlemine 2015)

Esmakordsel taotlemisel on vaja end kasutajaks registreerida ja identifitseerida ning seejuures esitada isikut, sissetulekut ja väljaminekuid tõendavad dokumendid. Kui laenutaotleja on andmed teenusepakkujale edastanud ja lepingutingimustega nõustunud, sõlmitakse positiivse vastuse korral laenuleping. Pärast laenulepingu sõlmimist kantakse taotlejale raha üle. Teistkordsel tuvastamisel piisab tavaliselt laenu taotlemisest Internetis või SMS-i teel. Kiirlaene eelistatakse peamiselt nende kiiruse, mugavuse ja taotlemise lihtsuse pärast. Autor arvab, et kui krediitdivõimelisuse hindamist hakataks rohkem tähtsustama kiirlaenude väljastamisel, siis võivad kiirlaenud kaotada oma eelise. Samas, kui mitte hinnata tarbijate krediitdivõimelisust, võimaldab see järelemõtlematult laenata.

Laen tuleb tagasi maksta laenulepingus märgitud tähtpäevaks, kuid enamik taotlejad pole olnud teadlikud, kui kalliks laen läheb ega suuda seda õigeaegselt tasuda. Juhul, kui makse pole tähtpäevaks laekunud või laenu maksegraafikut pole vahepeal pikendatud, debiteeritakse maksekuupäeva saabumisel laenaja pangakontot automaatselt. Kui laenu pikendatakse, siis debiteeritakse ainult tähtpäevaks kogunud võlgnevused, nagu intress (Bennett 2014: 2). Selle tulemusel makstakse lõpuks mitu korda rohkem, kui algselt laenati ja kiirlaenud muutuvad paljudele tarbijatele suureks koormaks. Sellepärast on kiirlaenuettevõtteid meedias kritiseeritud kui liigkasuvõtjaid.

Kiirlaenudega seotud peamisi probleeme on kujutatud tabelis 3. Kiirlaenuturuga seonduvaid probleeme on kahesuguseid: ärieetilised ja sotsiaalsed. Kiirlaenuäri eetilisus on kaheldav selle liigkasuvõtlike tunnuste poolest, kuna teenuse osutaja ei avalda alati lepinguga seonduvaid kulusid, eriti kui need kulud on ebamõistlikult suured.

Tabel 3. Kiirlaenuturu peamised probleemid

Ärieetilised	Sotsiaalsed
Tarbijad ei saa laenude kohta selget informatsiooni, mis võimaldaks neil teadlikke otsuseid teha (nt eksitavad reklaamid).	Kiirlaene suunatakse madalama sissetuleku ja haridustasemega isikutele.
Laenulepingus pole välja toodud kõrvalnõudeid (võlanõudekiri, meeldetuletuskiri, viivised, lepingu muutmise ja pikendamise tasu, korduvanalüüsi tasu, inkassotasu, kohtukulud, kahjuhüvitis) või nende suurusi. Laenunõuete puhul on tavaline, et kõrvalnõuded moodustavad rohkem kui 50% sissenõutavast summast.	Enamik laenuvõtjaid on korduvlaenajad ja tekib laenutsüklid, mida on raske murda.
Kiirlaenuettevõtted kasutavad agressiivseid laenamistingimusi (nt agressiivsed reklaamid).	Tarbija krediitvõimelisust ei hinnata piisavalt põhjalikult.
Kõrge krediidi kulukuse määr.	Puudub üldjuhul reguleeritud järelevalve.
Enamik väljanõudeotsuseid tehakse tagaselja või kiirmenetluse korras ning laenutingimused ei vasta heale laenuandmise tavale.	Arestitud arveldusarvetega ja makseraskustes isikute arv kasvab pidevalt.
Võlgade sissenõudmiseks kasutatakse vahekohtuid.	Esineb olukordi, kus laenuvõtja jääb ilma oma eluasemest.
Kogusummas tagasimakse mudel (<i>lump-sum</i>) ja lühike tasumisaeg muudavad laenu pikendamise vältimise võimatuks. Laenu pikendamine on tarbijale jõukohane, kuid tagasimaksmine pole.	

Allikas: (Burton 2010, Kiirlaenuturg ... 2014, Who Borrows ... 2012, Butler, Park 2005, Stegman 2007); autori koostatud.

Tabelist 3 on veel näha, et peamised sotsiaalsed probleemid on tarbijate makseraskustesse sattumine või vastutustundetu laenamine, mis võivad olla põhjustatud tarbijate vähesest finantskirjaoskusest või lihtsasti kättesaadavatest laenudest (Kiirlaenuurg...2014: 50), kuna pole hinnatud piisavalt tarbija krediitvõimelisust või on tarbija esitanud laenuaotluses ebaõigeid andmeid.

Ühelt poolt leitakse, et kiirlaenudel on pigem negatiivsed tagajärjed, kuna tarbijatele põhjustab raskusi kiirlaenude kõrge nominaalne intressimäär, kõrvalnõuded ja lühike tasumisaeg. Nende kombinatsioon tekitab armutu tsükli, mida on võimatu murda. Inimesed on võlgnevuste pärast stressis, nende töö kvaliteet langeb, sissetulek väheneb ja esineb raskusi arvete maksmisel. (*Ibid.*) Niisiis on võlgnikel raske oma maksevõimet taastada. Makseraskustesse jäänute olukorda raskendab veel asjaolu, et kiirlaenuettevõtted pakuvad ühekordse tasu eest maksetähtaja edasi lükkamist. Mõned kiirlaenuettevõtted pakuvad veel omapoolset laenukindlustust, mis võimaldab pärijal laenuvõtja surma korral laen kustutada või töötuse korral taotleada laenuandjalt maksepuhkust, mis muudab laenamise atraktiivsemaks. Või loovutatakse lepingust tulenev nõue inkassole enne, kui laenuandjal oleks õigus leping üles öelda või lahendatakse vaidlusi vahekohtutes.

Teisalt on erinevad teadlased leidnud, et kiirlaenud edendavad töökohtade hoidmist, majanduslikku heaolu ning aitavad katta tarbijate järske kulutusi. Näiteks Bhutta (2014: 230–231) toob välja, et kiirlaenudele juurdepääsu piiramine sunniks inimesi otsima kallimaid laene vähem usaldusväärsematest kohtadest. Ka Stegman arutab oma artiklis (2007: 170) selle üle, kas kiirlaenuäri õhutab laenamist ja võlgade tekkimist sel määral, et riik peab sekkuma, et piirata tarbijaid nende endi kulutuste eest. Küsimus on, kas kiirlaenude otsene keelamine või piiravad regulatsioonid, mis teevad kiirlaenu andmise ettevõttele kahjumlikumaks, vähendaksid ebavajalikku laenamist või sunniks see inimesi otsima alternatiive, et rahuldada oma erakorralist laenuvajadust, soodustades liigkasuvõtmise levikut. Burton (2010: 6, 16) järeldas samuti, et kiirlaenude keelamine võib süvendada madala sissetulekuga inimeste rahaprobleeme.

Seega, kuna kiirlaenude väljastamisega seonduvad mitmed probleemid, oleks vaja nende tegevust teatud määral reguleerida, et kaitsta tarbijat kui laenusuhte nõrgemat poolt liigkasuvõtlike kiirlaenuettevõtete eest. Kiirlaenuuru puhastamiseks on välja

pakutud erinevaid meetmeid, kuid autor arvab, et kõige rohkem tuleks rõhku pöörata krediitdivõimelisuse hindamisele. Autori arvates on üheks peamiseks probleemiks, miks inimesed makseraskustesse satuvad asjaolu, et ei hinnata piisavalt tarbija krediitdivõimelisust laenude väljastamisel. Seda on kritiseeritud meedias ja see on välja tulnud erinevatest tarbijakrediidi uuringutest, millest on kirjutatud alapeatükis 2.1. Seda võib põhjendada asjaolu, et kiirlaenuettevõtete peamine sissetulek tuleb laenudelt, mis kestavad rohkem ehk mida muudkui pikendatakse ja refinantseeritakse. See võib omakorda julgustada kiirlaenuettevõtteid väljastama laene ka nendele, kes ei suuda neid ühekorraga tagasi maksta. Teisalt, kuna kiirlaenude idee seisnebki kiirelt väikeste tagatiseta laenude väljastamises, piiraksid liiga karmid hindamisstandardid kiirlaenuettevõtete tegevust. Seega tuleb leida lahendus, mis aitaks ülelaenamist vähendada, liigselt ettevõtteid koormamata.

1.3. Tarbijakrediitdivõtja krediitdivõimelisuse hindamise õiguslik reguleerimine Euroopa Liidus

Euroopas sai vastutustundliku laenamise põhimõtte rohkem tuntuks tarbijakrediidi direktiivi kaudu. 2008. aastal jõustus praegune tarbijakrediidi direktiiv. Tarbijakrediidi direktiivi kohaselt on oluline, et krediidiandjad ja -vahendajad (sh kiirlaenuettevõtted) ei tegeleks vastutustundetu laenamisega ega annaks krediiti ilma eelneva krediitdivõimelisuse hinnanguta (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2008/48/EÜ 2015). Tarbijakrediidi direktiivi eesmärk on vältida ülelaenamist ja tarbijate maksejõuetust. Seega annab käesolev alapeatükk ülevaate, kuidas on kiirlaenuvõtja krediitdivõimelisuse hindamine Euroopa Liidus reguleeritud. Selle ilmestamiseks on toodud näiteid kolme naaberriigi – Soome, Rootsi ja Läti praktikast.

Euroopa Liidu direktiivid on õigusaktid, mis sätestavad üldise raamistiku eesmärgi saavutamiseks konkreetsetes poliitikavaldkonnas ja määravad miinimumeeskirjad, mida tuleb järgida (Mis on direktiiv 2010). Niisiis pole tarbijakrediidi direktiiv otsekohalduv, vaid jätab liikmesriikidele ruumi võtta kohaseid meetmeid vastutustundliku laenamise edendamiseks ja annab laialdased võimalused, kuidas kujundada laenuandja kohustused laenuvõtja abistamisel laenuotsuse tegemisel nii, et need vastaks tarbija vajadustele ja finantsilistele võimalustele. (Siibak 2009: 706) Direktiiv rakendub seega siseriikliku

õiguse kaudu. Samas ei või liikmesriigid oma siseriiklikus õiguses säilitada või vastu võtta direktiivis sätestatud erinevaid sätteid.

Tarbijakrediidi direktiiviga täpsustati krediitdivõimelisuse hindamise kriteeriume ning liikmesriigid peavad tagama, et krediidiandjate üle teostab järelevalvet finantseerimisasutusest sõltumatu asutus või organ või et nende tegevust reguleeritakse (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2008/48/EÜ 2015). See tähendab, et krediidiandjad ja -vahendajad peavad hakkama maksma järelevalve organile (Finantsinspeksioonile) järelevalve tasu. Kokkuvõtvalt ühtlustati tarbijakrediidi direktiiviga Euroopa Liidu siseselt nõudeid (Kiiralaenuturg ... 2014: 22):

- tarbijakrediidilepingute reklaamile,
- lepinguelsele ja lepingulisele teabele (sh krediitdivõimelisuse hindamisele),
- krediidi kulukuse määra arvutamisele,
- tarbija taganemisõiguse kohta,
- tarbija õiguse kohta krediit ennetähtaegselt tagasi maksta,
- tarbija taganemisõiguse kohta tarbijakrediidilepinguga majanduslikult seotud lepingutest ja kõrvallepingutest.

Tarbijakrediidi direktiivi kohaldatakse 200–75 000 euro suurustele krediitilepingutele. Direktiiv puudutab ainult laene, mille pealt makstakse intresse ning mille tagasimakseperiood on üle ühe kuu (teatud tingimustel üle kolme kuu) (Mida uut tõi...2011). Olgugi et, tegu on väga piiritletud laenuturu osaga, mis ei kuulu finantsjärelevalve alla, on eesmärk suurendada tarbijateadlikkust teenusega kaasnevatest ohtudest (Kiiralaenude alane regulatsioon välisriikides: 2) ning hinnata laenude väljastamisel tarbija krediitdivõimelisust.

Vastutustundliku laenamise põhimõte on suunatud sellistele tarbijatele, kes ülehindavad oma tulevase sissetulekuid või alahindavad laenulepinguga kaasnevat koormust. Samas lähtub tarbijakrediidi direktiiv õppimisvõimelisest tarbijast, keda on võimalik nõustamisega panna positsiooni, mis võimaldab tal teha ratsionaalse otsuse. (Koll 2011: 2, 6) Selleks peavad liikmesriigid siseriikliku õigusega tagama, et enne krediitilepingu sõlmimist hindab krediidiandja tarbija krediitdivõimelisust tarbijalt saadud piisava teabe (*sufficient information*) alusel ja kasutades vajadusel asjakohaseid andmebaase.

(Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2008/48/EÜ 2015) Direktiiv ei defineeri, milline teave on selleks piisav, seda otsustab krediidiandja või -vahendaja. Sama artikli 8 lõike 2 järgi peab krediidiandja hindama tarbija krediidivõimelisust enne krediidi kogusumma mistahes märkimisväärsel suurendamist (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2008/48/EÜ 2015). Sel juhul peab krediidiandja või -vahendaja olema aktiivsem pool krediidivõimelisuse hindamisel.

Bakalaureusetöö autor leiab, et tarbijakrediidi direktiivil on mõningaid puudujääke. See reguleerib üksnes tarbimislaene, mis jäävad 200–75 000 euro vahemikku ja mille tagasimakseperiood on üle ühe kuu. Samas nagu eelmisest alapeatükist 1.2 selgus, võivad enamik kiiralaene olla väiksemad kui 200 eurot ja kiiralaenude tagasimakseperiood jääb üldjuhul 7–30 päeva vahele. Seega tekib küsimus, kas tarbijakrediidi direktiiv täidab oma eesmärgi ja vähendab ülelaenamist. Samas võib iga liikmesriik direktiivist karmimaid tingimusi seada, et vastav eesmärk saavutada. Kuivõrd Eestis puudub riigil praktika kiiralaenuturu reguleerimise osas, võrdleb autor Soome, Läti ja Rootsi kogemusi. Autor arvab, et naaberriikide praktika uurimine võimaldab oletada, milliseid muudatusi võib oodata Eesti kiiralaenuturul pärast krediidiandjate ja -vahendajate seaduse rakendumist

Eesti Rahandusministeerium palus Euroopa Liidu liikmesriikidelt tarbijakrediidi ettevõtete tegutsemistingimuste võrdlemiseks vastuseid, kuidas on nende riigis korraldatud tarbijakrediidi järelevalve. Vastused tulid 2014. aasta alguses, mille põhjal koostati ülevaade erinevate riikide olukorrast. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi uuringu tulemusel selgus, et enamik Euroopa Liidu riike rakendab krediidiandjatele ja -vahendajatele registreerimiskohustust või tegevusluba ning enamasti teostab järelevalvet kiiralaenuturu üle tarbijakaitseamet. (Kiiralaenuturg ... 2014: 49)

Soomes on kiiralaenude kasutamine kasvanud viimastel aastakümnetel, eriti 2000. aastate alguses. (Autio *et al.* 2009: 407–408, 413) Sellest tulenevalt on Soomes ellu viidud kiiralaenudega seonduvaid muudatusi kolmel korral – 2009., 2010. ja 2013. aastal. 2009. aastal muudeti tarbijakaitseadust, millega kehtestati krediidi kulukuse määra avaldamise nõue reklaamides ka 200 eurost väiksemate laenude puhul. Veel keelati väljastada laene, kui laenutaotlus esitati ja see sai heakskiidu ajavahemikus 23.00–7.00,

kuna öösel tehtud otsus võtta laenu ja sel ajal tarbija kasutusse antud raha pigem suurendaks läbimõtle mata laenuotsuste tegemist ja hilisemaid probleeme laenude tagasimaksmisel. Teisel muutmisel, 2010. aastal jõustus krediidiandjatele registreerimiskohustus. 2013. aastal karmistati tarbijakaitse seaduses krediidi võimelisuse hindamise reegleid, keelati ära lisatasu nõudmine SMS-ide või muude laenudega seonduvate teadete eest ning seati ülempiir laenulepinguga kokku lepitud krediidi kulukuse määrale. (Kiir laenu turu ... 2014: 41)

Soome on siseriiklikku õigust kohandatud vastavalt tarbijakrediidi direktiivile ja seadnud täiendavad nõudeid kiir laenu ettevõtetele, seejuures karmistanud tarbija krediidi võimelisuse hindamist. Kuigi eeltoodud andmete põhjal ei saa täpselt öelda, mismoodi krediidi võimelisuse hindamisprotsessi karmistati, võib eeldada, et täpsemad krediidi võimelisuse hindamiskriteeriumid aitaksid ehk piirata kiir laenu dest tulenevat üle laenu amist. Lisaks on autori arvates kehtestatud kellaajaline piirang väga asjakohane.

Lätis on pärast finantskriisi, kui jaepangad vähendasid laenu de väljastamist, mitte-pankade tegevus hoogustunud ulatuslike turunduskampaaniate kaudu. Läti mitte ainult ei ühtlustanud oma seadusandlust vastavalt tarbijakrediidi direktiivile, vaid sätestas ka rangemad reeglid. (Kačevska 2014: 148) Lätis jõustus 1. novembril 2011 määrus, mis reguleerib mitte-pankade tegevust ja õiglast laenu mist (*fair lending*) (Neimane, Kreituss 2014: 120). Selle kohaselt peab Lätis enne laenu väljastamist laenu andja hindama laenu võtja võimet laenu tagasi maksta.

Krediidi võimelisust hinnates tuleb toetuda tarbijalt saadud piisavale teabele ja vajadusel asjakohastele andmebaasidele. See regulatsioon ei kohaldu laenu dele, mis on väiksemad kui 143 eurot. Kui aga võetav laenu on suurem kui sada miinimumpalka (ehk 28 600 eurot), peab laenu andja küsima maksuametilt informatsiooni laenu võtja tulude kohta. Kui analüüsi käigus selgub, et taotleja pole piisavalt maksevõimeline ja sellest hoolimata laenu väljastatakse, loetakse see heade kommetega vastuolus olevaks. Võla usaldaja suutmatust kontrollida tarbija krediidi võimelisust kujutab endast ebaausat kaubandustava ja pole vastavuses professionaalse hoolsusega. Läti tarbijakaitse amet võib määrata selle eest juriidilisele isikule trahvi suuruses 70 kuni 14 000 eurot. (Kačevska 2014: 145)

Krediitdivõime hindamiseks on veel Läti tarbijakaitseamet välja andnud juhendi, mis pole küll õigusjõuga dokument, kuid sellest hõlbimist tuleb tarbijakaitseametile põhjendada. Selle kohaselt tuleb krediitdivõime hindamisel uurida tarbija sissetulekut, tööhõivet ning teisi tegureid nagu vanus, haridus ja perekonnaseis. Lepingu sõlmimisel tuleb arvestada, kas tarbijal on eelnevaid kehtivaid või lõppenud laenulepinguid.

Juhendile vastavalt tuleb laenu tagasimaksevõimet hinnata juhul, kui suurendatakse oluliselt (kuumakse kasv suurem kui 30%) olemasolevat laenukohustust. Kui laenuvõtja netosissetulek on väiksem kui miinimumpalk (286 eurot), siis ei tohi kõigi tema võetud laenude summaarne kuumakse ületada 10–20% kuusissetulekust. Kui netosissetulek on vahemikus 286–858 eurot, ei tohi summaarne kuumakse ületada 30% kuusissetulekust ja 858–1 144 euro suuruse kuusissetuleku puhul 40% kuusissetulekust. (Kiirlaenualgatus ... 2014: 40–41) Kui laen on väiksem kui 427 eurot ja kuised laenu tagasimaksed ei ületa 71 eurot, võib kreditor toetuda üksnes laenu taotleja antud informatsioonile. Kui aga laenu tagasimakse on suurem, peab kiirlaenu väljastaja lisaks toetuma teistele andmebaasidele. (Kačevska 2014: 145)

Üks põhjus, miks kehtestati krediitdivõimelisuse hindamise kohustus, oli piirata SMS laenu saamist kohe pärast laenu taotluse esitamist. Juhendi kohaselt pole 15 minutit piisav aeg tarbija krediitdivõimelisuse hindamiseks. Sellest hoolimata saadakse SMS laene väga kiiresti. Praktikas kasutavad tarbijad enda kaitseks argumenti, et krediidiandja ei hinnanud taotleja krediitdivõimelisust ning tarbija arvates tuleks selline tehing lugeda kehtetuks. Samas on paljud tarbijad taotlemise käigus edastanud krediidiandjale oma tööga seonduva informatsiooni ja palganumbrid ning enamik tarbijad võtnud laene sama ettevõtte käest ja on laenu ka tagasi maksnud. Seega on laenuandjal vajalik informatsioon olemas ja tarbija ei saa tugineda väitele, et laenuandja pole tema krediitdivõimelisust kontrollinud. (*Ibid.*) Autori arvates võivad erinevad juhendid olla kiirlaenuettevõtetele abiks tarbija krediitdivõimelisuse hindamisel. Ühtlasi on oluline kehtestada palgavahemikud, mis määravad, kui suures ulatuses keegi saab laenu taotleda. Oluline on ka tähelepanek, et 15 minutit piisav aeg tarbija krediitdivõimelisuse hindamiseks. Samas võib see sõltuda kasutusel olevatest hindamismeetoditest. Kui ettevõttel on automatiseeritud meetodeid, on võimalik, et laenuotsus tehakse ka 15 minutiga.

Rootsis hakati rohkem tähelepanu pöörama tarbijakrediidi kontrollile 2006. aastast, mil ilmus turule uus tarbijakrediidivorm – SMS laen. SMS laenude väljastajad ei viidud üldjuhul läbi tarbija krediitdivõimelisuse kontrolli, mis tegi laenusaaamise madalama sissetulekuga inimestele lihtsamaks. Lisaks jäid mõningate hinnangute järgi mitmed SMS laenud alla 200 euro, mis ei lange tarbijakrediidi direktiivi skoopi. (Study on the Calculation of the...2009: 214–216) Jaanuaris 2014 esitati seaduse muudatuse eelnõu, mille eesmärgiks oli tarbijakrediidi ettevõtted (sh kiirlaenuettevõtted) koondada finantsjärelevalveasutuse alla ja kehtestada nende tegevusele finantsasutustega sarnased tingimused.

Alates 1. aprillist 2014 jõustusid tarbijakrediidi seaduse muudatused. Laenu andmist reguleerib Rootsis tarbijakrediidiseadus, mille §12 kohaselt tuleb krediidiandjal hinnata tarbija krediitdivõimelisust oma kohustuste täitmiseks. Krediitdivõimelisuse hindamiseks tuleb samamoodi nagu Lätiski kasutada asjakohast infot tarbija finantsolukorra kohta. Laenu võib anda vaid juhul, kui tarbija suudab oma kohustusi täita. Krediidisumma olulise tõusu korral tuleb uuesti vastav kontroll läbida. Tarbijakaitseametil on õigus teha kiirlaenuettevõttele hoiatus või sootuks keelata laenuandmine, kui on rikutud krediidi andmise tingimusi (vastutustundliku laenamise põhimõtet, sh krediitdivõimelisuse hindamise kohustust). (Kiirlaenuturg ... 2014: 37–38)

Rootsis püüab täitevasutus (*Enforcement Authority*) piirata krediidi väljastamist mõnedel juhtudel, et vähendada üldist võlgnevust. Täitevasutus kogub andmeid isikutest, kes kipuvad makseraskustesse jääma ja milliseid laene ei suudeta tagasi maksta. Näiteks SMS laenude maht oli oluliselt suurenenud noorte seas, hoolimata sellest, et 600 inimesega läbiviidud uuring näitab, et krediitdivõimelisuse kontroll oleks pidanud vähendama laenude väljastamist kolmandiku võrra. Samas on leibkondade võlteenindamisvõime hea. (Study on the functioning of the ... 2013: 404)

Rootsi uuringust saab järeldada, et kiirlaenude maht on oluliselt suurenenud, kuigi krediitdivõimelisuse hindamine peaks vähendama väljastavate laenude hulka kolmandiku võrra. Siinkohal võib oletada mitmeid põhjuseid. Esiteks, kuigi kiirlaenuettevõtetel on kohustus hinnata tarbija krediitdivõimelisust, ei pruugita seda piisavalt põhjalikult teha ja seetõttu on oluliselt suurenenud SMS laenude maht. Teiseks,

võivad tarbijad esitada valeandmeid, mille põhjal ei ole võimalik korrektselt krediitdivõimelisust hinnata. Täpsete andmete puudumisel saab eelmainitud vaid oletada.

Naaberriikide praktikast selgus, et kõikides riikides reguleeriti kiirlaenuettevõtete tegevust, sätestades neile kohustus hinnata tarbija krediitdivõimelisust. Laenu ei tohi väljastada inimesele, kes tõenäoliselt ei suuda oma finantskohustusi kanda ja krediitdivõimelisuse kontroll tuleb uuesti läbida, kui uuesti taotletav summa suureneb oluliselt. Lätis on seatud veel eraldi vahemikud, kui palju võib laenusumma moodustada kuusissetulekust. Kahjuks ei saa nende juhtumiuuringute põhjal öelda, kui paljud kiirlaenuettevõtted järgivad tarbijakrediidi regulatsioone või hindavad krediitdivõimelisust seaduses sätestatud korras. Pigem järeldus erinevatest kiirlaenuuuringutes, kuid mida bakalaureusetöö autor enne eraldi välja ei toonud, et kiirlaenuettevõtetele kehtestatud seadused ja muud regulatsioonid on mõjunud ettevõtetele koormavalt, mistõttu kiirlaenuettevõtete arv on märgatavalt vähenenud.

Esimese peatüki kokkuvõtteks võib öelda, et vastutustundliku laenamine tähendab, et krediidiandjad ja -vahendajad käituvad laenuturul vastutustundlikult. See eeldab, et laenamisel edastatakse tarbijale kogu laenuga seonduv teave ning hinnatakse taotleja krediitdivõimelisust. Krediitdivõimelisuse hindamine on eelkõige vajalik, kuna see võimaldab kindlaks teha, kas inimene suudab tagasi maksta laenu lepingus sätestatud korras ja tingimustel, mistõttu keskendub käesolev bakalaureusetöö just sellele aspektile. Tarbija krediitdivõimelisust hinnatakse peamiselt subjektiivsel meetodil või skooringumeetodil, mis võtab arvesse laenuvõtja erinevaid aspekte nagu iseloom, maksevõimet ja lepingutingimusi.

Euroopa Liidus on tuntud vajadust, et ka kiirlaenude väljastamisel hinnataks krediitdivõimelisust. Selleks jõustus Euroopa Liidus 2008. aastal tarbijakrediidi direktiiv, mis reguleerib tarbijakrediidi väljastamist, sealhulgas kiirlaenuettevõtete tegevust. Tarbijakrediidi direktiivi iseloomust tulenevalt on võimalik seada ettevõtetele siseriiklikult ka karmimaid nõudeid ning erinevate riikide kogemusest on näha, et krediitdivõimelisuse hindamisel mängivad rolli pigem siseriiklikult kehtestatud regulatsioonid ja juhendid. Seega järgmine peatükk annab ülevaate Eesti kiirlaenuturust, seda mõjutavatest regulatsioonidest ja kiirlaenuvõtja krediitdivõimelisuse hindamisest.

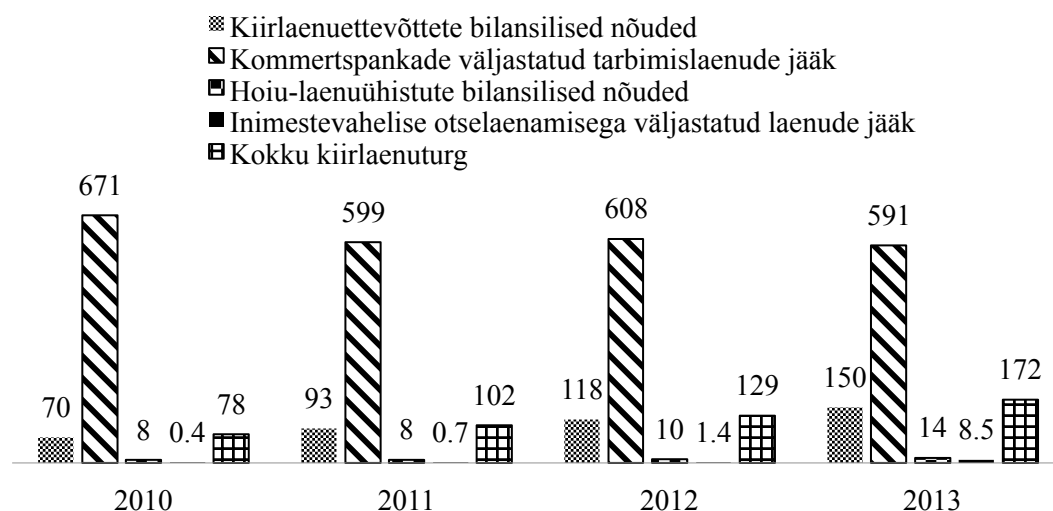
2. TARBIJA KREDIIDIVÕIMELISUSE HINDAMINE EESTI KIIRLAENUETTEVÕTETES – EMPIIRILINE ANALÜÜS

2.1. Eesti kiirlaenuturu analüütiline ülevaade

Käesoleva töö empiirilises osas on vaatluse all tarbija krediidivõimelisuse hindamine Eesti kiirlaenuettevõtetes. Empiirilise osa esimeses alapeatükis käsitletakse Eesti kiirlaenuturgu iseloomustavaid näitajaid, uurides selleks kiirlaenuturu pakkumispoolt ja nõudluspoolt. Kuivõrd kiirlaenuettevõtete kohta erinevalt pankadest agregeeritud informatsioon puudub, toetub autor turuülevaate koostamisel 2014. aasta Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi uuringule „Kiirlaenuturg – analüüs ja ettepanekud”.

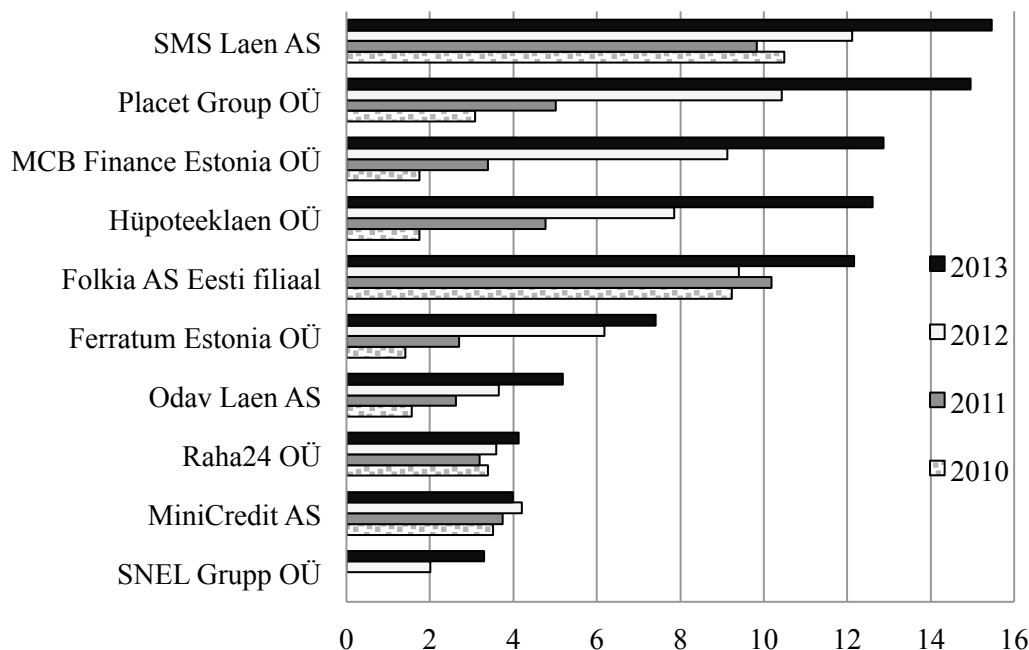
Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium kasutas kiirlaenuettevõtete välja selgitamiseks Eesti Majanduse Tegevusalade Klassifikaatorit (EMTAK) number 64929, mis kannab nimetust „Muu laenuandmine, v.a. pandimajad”. Lõplikku nimekirja jäid 2013. aasta seisuga 123 ettevõtet. Kiirlaenuturu mahu hindamisel kasutati ettevõtete bilansikirjeid „nõuded ja ettemaksed”, mida võib tõlgendada kui klientide laenujääki konkreetse majandusaasta lõpuks. (Kiirlaenuturg ... 2014: 2)

Selleks, et aru saada, kui suure osa moodustab kiirlaenuturg võrreldes kogu krediidituruga, võrdleb autor Eesti kiirlaenuettevõtete nõudeid kommertspankade väljastatud tarbimislaenude jäägiga, hoiu-laenuühistute bilansiliste nõuete ja inimestevahelise otselaenamisplatvormide laenude jäägiga (vt joonis 2, lk 30). Jooniselt 2 on näha, kuidas kiirlaenuettevõtete bilansiliste kirjete summa on aastate jooksul kasvanud. Kui 2010. aastal oli bilansiliste nõuete summa kõigest 70 miljonit eurot, siis 2011. aastal juba 93 miljonit ja 2012. aastal 118 miljonit eurot. Vaadeldaval perioodil on bilansiliste nõuete summa kasvanud keskmiselt 30% aastas. Niisiis hinnatakse, et sama kasv jätkub ja 2013. aasta lõpuks on kiirlaenuettevõtete bilansilised nõuded 150 miljonit eurot ja seega kiirlaenuturu suurus oleks 172 miljonit eurot. See moodustaks kogu tarbimislaenuturust ligikaudu 22%.

Joonis 2. Kiirlaenuettevõtete, krediidasutuste, hoiu-laenuühistute, inimestevaheliste otselaenamisplatvormide väljastatud tarbimislaenud aastatel 2010–2013, miljonites eurodes. (Eesti Pank 2015, Finantsinspeksioon 2015, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium 2014; autori arvutused).

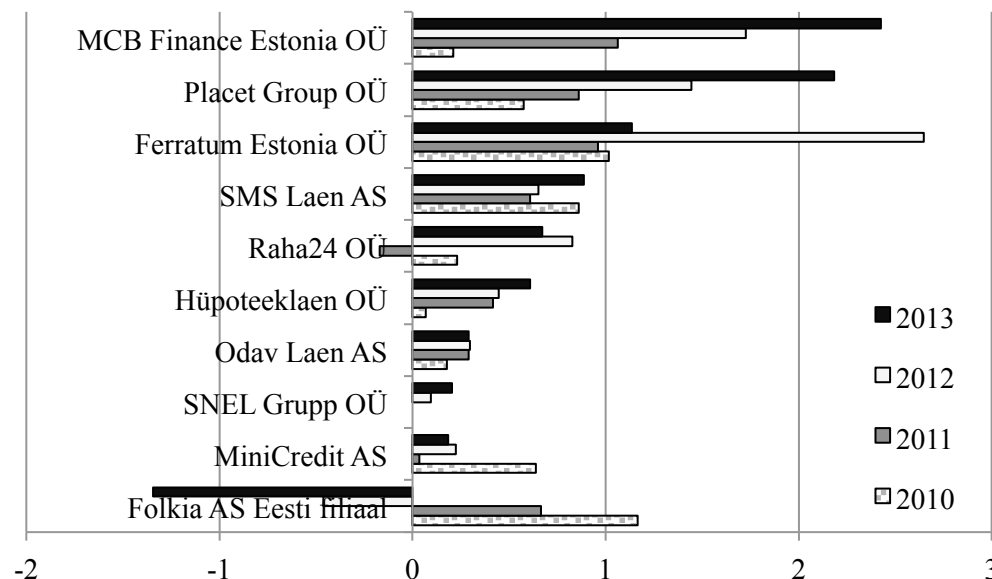
Kiirlaenuettevõtete turg on küllaltki kontsentreeritud. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi uuringu kohaselt omasid 30 ettevõtet 90% turumahust ja üksnes kuus ettevõtet 50%. Seda illustreerib allolev joonis 3. AS Odav Laen 2013. aasta majandusaasta aruanne puudub ja SNEL Grupp OÜ asutati alles 2012. aastal.

Joonis 3. Kümne suurima kiirlaenuettevõtte bilansilised nõuded ja ettemaksed aastatel 2010–2013, miljonites eurodes. (Äripäeva Infopank; autori arvutused).

Kuus suurimat kiirleenuettevõtet 2010–2012 aastatel olid: SMS Laen AS, Placet Group OÜ (SMS Raha), Folkia AS (Monetti), MCB Finance Estonia OÜ (Credit24), Hüpoteeklaen OÜ ja Ferratum Estonia OÜ. Esikümnes on veel neli ettevõtet: Raha24 OÜ, MiniCredit AS, SNEL Grupp OÜ (BestCredit) ja Odav Laen AS. (Kiirleenueturg ... 2014: 7)

Jooniselt 3 on näha, et aastate jooksul on kõikide ettevõtete bilansilised nõuded ja ettemaksed märgatavalt suurenenud, mis tähendab, et kiirleene väljastatakse iga aasta üha rohkem. Liidripositsioonil oli 2013. aastal SMS Laen. Üksnes Folkia AS-l oli 2011. aastal bilansilised nõuded ja ettemaksed suuremad kui 2012. aastal. Kui nüüd uurida ettevõtete puhaskasumeid (vt joonis 4) on märgata samasugust kasvavat trendi. Ettevõtted teenisid valdavalt kasumit, välja arvatud Folkia AS, kes on alates 2012. aastast kahjumis ning 2013. aastal oli ettevõtte kahju üle 1,3 miljoni euro.

Joonis 4. Kümne suurima kiirleenuettevõtte puhaskasumid aastatel 2010–2013, miljonites eurodes. (Äripäeva Infopank; autori arvutused).

Jooniselt 4 on näha, et ka Raha24 OÜ oli 2011. aastal kahjumis (-171 729 eurot). Raha24 majandusaasta aruandes on kirjas, et ettevõtte ärikasum väheneshalbade nõuete mahakandmise tõttu ja müügitulu vähenes võrreldes 2010. aastaga 1%-i võrra (Raha 24 2011: 3). Sellest tulenevalt võis väheneda ka ettevõtte puhaskasum. Kõige suurema puhaskasumiga ettevõtted on olnud viimase kahe aasta jooksul MCB Finance Estonia ja Placet Group. Ka Ferratum Estonia on olnud esikolmikus, kuid tema puhaskasum

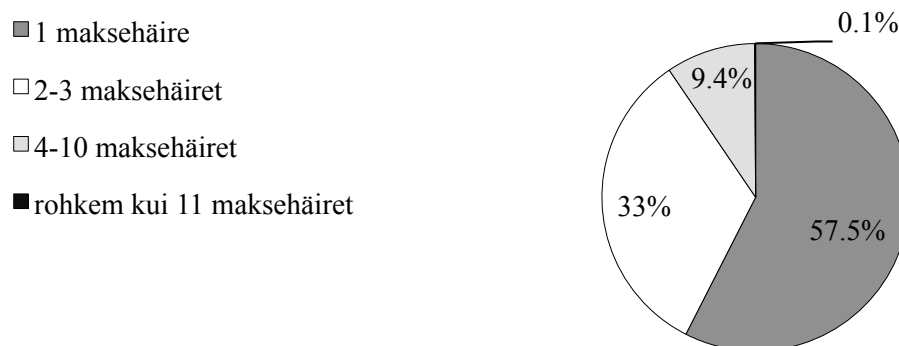
vähenes märgatavalt 2013. aastal 2,6 miljonilt eurolt 1,14 miljoni euronih ehk 43,9%. Puhaskasumi vähenemine võib olla tingitud näiteks kasvavast konkurentsist: uusi kiirleenuettevõtteid ja erinevaid teenuseid (kiirleenu nii hüpoteegi kui ka auto tagatisel) on tulnud juurde. Selleks, et näha, mis moodi on kiirleenu tarbijaid mõjutanud, uurib bakalaureusetöö autor järgnevalt Eesti kiirleenu turu nõudluspoolt.

Kiirleenu kasutajate arvule pakub hinnangu „Eesti leibkondade finantskäitumise uuring”. See viiakse läbi Eesti Panga ja Statistikaameti koostöös, mille eesmärk on koguda informatsiooni leibkondade kohustuste, varade, kulude ja tulude kohta. 2011. aasta septembri kuni 2012. aasta septembri küsitluse põhjal oli SMS leenu või kiirleenu võtnud 2% leibkondadest, mis teeb kokku ligi 12 000 inimest (Eesti Statistikaameti andmete põhjal oli 2012. aastal 597 tuhat leibkonda). Sama tulemus saadi ka aasta varem. Samas arvatakse, et küsitlus võib alahinnata tulemust, kuna inimesed pole valmis tunnistama, et nad on kiirleenu võtnud. Eesti Swedbanki hinnang kiirleenuvõtjate arvule on suurem, üle 100 000 isiku.

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi arvates võiks lähtuda ka eelmainitud kiirleenuettevõtete laenujäägist (118 miljonit eurot) ja arvestada, et keskmine väljaleenatav summa on 300 EUR ning paljudel isikutel on korraga võetud keskmiselt kolm leenu. Sel juhul saame tulemuseks umbes 131 000 isikut. Kui arvestada, et keskmiselt on isikul kaks leenu, on tulemuseks aga 197 000 isikut. Kõige konkreetsema vastuse kiirleenuvõtjate arvust annab 2014. aasta Finantsinspektsiooni uuring „Finantsteenused. Teadlikkus ja kasutamine”. Selle järgi on 95%-lise tõenäosusega 71 390–108 250 inimest kunagi elus võtnud kiirleenu (Finantsteenused ... 2014: 80). Samas ei määratle see perioodi, millal laen on võetud. Niisiis lähtub autor edaspidi, et kiirleenuvõtjaid on Eestis umbkaudu 100 000.

Nende hulgas on ka palju makseraskustes inimesi, kes ei suuda oma kohustusi täita (vt joonis 5, lk 33). Jooniselt 5 on näha, et Eestis oli 30.01.2014 seisuga 34 706 isikut, kellel tekkisid maksehäired kiirleenude tõttu. Seega kolmandikul kiirleenuvõtjatest on makseraskused. Sealhulgas oli 19 671 inimesel üks kehtiv maksehäire ning 15 035 inimesel on kaks ja rohkem kehtivat maksehäiret. 2013. aasta 1. oktoobri seisuga oli maksehäires isikuid 34 047. Nendest üks maksehäire oli 19 671 eraisikul, 2–3

maksehäiret oli 11 301 eraisikul, 4–10 maksehäiret oli 3 225 eraisikul, rohkem kui 11 maksehäiret oli 33 eraisikul, mis moodustab kõigest 0,1%. (Kiiralaenuturg ... 2014:8)

Joonis 5. Kiiralaenu võlgnike jaotus maksehäirete arvu järgi, 30.01.2014 seisuga (Kiiralaenuturg ... 2014; autori koostatud).

Maksehäired võivad olla tingitud sellest, et pole hinnatud põhjalikult krediitdivõimelisust. Eesti kohtupraktikas leidub kümmekond sellist juhtumit¹. Näiteks Tartu Maakohtu 27. novembri 2013 kohtuotsus asjas nr 2-13-13101, milles Placet Group OÜ rikkus vastutustundliku laenamise põhimõtet, väljastades laenu kliendile, kellele tagasimakstav laen koos intressidega ületas igakuiseid sissetulekuid. Seega kiiralaenuettevõtte poleks pidanud sõlmima tarbijaga laenulepingut. Seetõttu pidi klient laenu tagasimaksmise tähtaega pikendama ning pärast pikendamist ei olnud klient tulenevalt oma majanduslikust seisundist võimeline laenusummat tagasi maksuma, mistõttu oli taas sunnitud pikendustasu maksuma. Seega kliendi majanduslik seisund halvenes veelgi ja laenusumma tagasimaksmise kohustus säilis. (Tartu Maakohtu otsus nr 2-13-13101)

Seda, et kiiralaenuettevõtted ei hinda piisavalt krediitdivõimelisust, võib järeldada ka tarbijakaitseameti uuringust. Tarbijakaitseamet viis 2012. aasta oktoobris ja novembris läbi uuringu „Tarbijakrediit – lepingueelsete läbirääkimiste käigus antava info kaardistamine“. Uuring viidi läbi nii-öelda salaostlemise (*mystery shopping*) meetodil. Testkliendid pöördusid krediitdietaettevõtte poole eesmärgiga mängida läbi reaalse krediititoote taotlemise stsenaarium ja laenuaotlus esitati vahetult või interneti teel.

¹ Autor teostas kohtulahendite registris päringu märksõnaga: krediitdivõimelisus. [https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/main.html]. (13.04.2015).

Eesmärk oli kindlaks määrata, millist infot on võimalik enne taotluse esitamist kliendil endal saada ja millised on krediidiettevõtete edasised tegevused pärast seda, kui klient on nende poole pöördunud ja taotluse esitanud. (Tarbijakrediit – lepingueelsete ... 2012)

Kokku sooritati 87 testostu, neist 19 pankades, 30 kiiralaenuettevõttes, 26 jaemüügiettevõttes ja 12 telekomi ettevõttes. Kui üldjuhul olid saadud vastused kiiralaenude väljastamise korra kohta pigem positiivsed, siis üksnes 7% kiiralaenuettevõtetest selgitas lepingu põhilisi tingimusi ja mõju testkliendi finantsolukorrale (uuringu keskmine oli 22%), 4% pööras tähelepanu makseraskustesse sattumise tagajärgedele (keskmine 7%) ning 4% kiiralaenuettevõtetest uuris testkliendi eelnevat kogemust laenuväljastajaga (keskmine 13%). Uuringu tulemustest võib järeldada, et enamik krediidiandjaid (sh kiiralaenuettevõtted) ei kontrolli tarbija krediidivõimelisust üldse. Seda ilmestab veel asjaolu, et uuringus osalenud 21-st testkliendist, said 16 inimest (s.o 76%) laenutaotlusele positiivse vastuse. (Tarbijakrediit – lepingueelsete ... 2012) Kuivõrd kiiralaenude võtmisega on paljud inimesed makseraskustes, hakati sellest lähtuvalt turu reguleerimisele rohkem tähelepanu pöörama, millest tuleb juttu alapeatükis 2.2.

2.2. Krediidiandjate ja -vahendajate seadusega sätestatud nõuded tarbija krediidivõimelisuse hindamisest

Eestis kehtib vastutustundliku laenamise põhimõte alates 2007. aastast Krediidiasutuste seaduses. Sama põhimõte jõustus 2011. aastal võlaõigusseaduses (edaspidi VÕS), millega võeti Eestis kasutusele alapeatükis 1.3 käsitletud tarbijakrediidi direktiiv. VÕS-i kohaselt on vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks krediidiandja enne tarbijakrediidilepingu sõlmimist kohustatud (VÕS 403² lg 1):

- omandama teabe, mis võimaldab hinnata, kas tarbija on võimeline krediidi lepingus kokkulepitud tingimustel tagasi maksma (edaspidi krediidivõimelisus). Vajaduse korral küsib krediidiandja tarbijalt teavet ja kasutab asjakohaseid andmekogusid;
- hindama tarbija krediidivõimelisust;
- andma tarbijale piisavaid selgitusi, et tarbija saaks hinnata, kas pakutav tarbijakrediidileping vastab tema vajadustele ja finantsolukorrale.

Vastutustundliku laenamise edendamiseks ja tarbijate finantskirjaoskuse suurendamiseks on tehtud lisaks palju ennetustööd. Sarnaselt Lätile töötas Eesti Finantsinspeksioon 2010. aastal välja vastutustundliku laenamise juhendi, mida on veel täiendatud 2013. aastal. See kohaldub Eestis tegutsemisõigust omavatele krediidasutustele, välisriigi krediidasutuste filiaalidele ja piiriülese teenuse pakkujatele Eestis tarbijakrediidi ja eluasemelaenu lepingute sõlmimisel (Vastutustundliku laenamise nõuded 2015). Ühtlasi on Finantsinspeksioon loonud tarbijatele nõustamislehe (www.minuraha.ee), kust saab rahaasjade korraldamiseks erapooletut informatsiooni.

Kuni 2014. aasta 1. juulini tuli krediidiandjatel ja -vahendajatel registreerida oma tegevus majandustegevuse registris, kuna muud riiklikku järelevalvet nende tegevusele polnud kehtestatud, mistõttu said ettevõtted vähem reguleeritud keskkonnas tegutseda. (Seletuskiri...2014: 4) Kiirlaenuturu üle teostas järelevalvet vaid tarbijakaitseamet, mitte finantsjärelevalvet. Kuivõrd tarbijakrediidi direktiivi sätteid ei kohaldata krediidilepingute suhtes, mille summa jäi alla 200 euro ja, mis kohustasid tarbijat krediidi tagasi maksma vähem kui kolme kuu pikkuse tähtaja jooksul, oli kiirlaenu regulatsioon sisuliselt olematu (Kiirlaenu ... 2014: 17). Niisiis, et tõhustada krediidiandjate ja -vahendajate vastutust oma tegevusega seotud nõuete täitmise eest, jõustus 29. märtsil 2015 krediidiandjate ja -vahendajate seadus (edaspidi KAVS).

Nüüd sätestatakse KAVS-iga krediidiandjatele ja -vahendajatele tegevusloa taotlemise kohustus, mis koondab nad Finantsinspeksiooni järelevalve alla. Samas tarbijate olukorda KAVS otseselt ei mõjuta, kuna tarbijakaitse regulatsioonid olid juba varem kehtestatud (tarbijakrediidisätted võlaõigusseaduses). Seega, kuigi krediidiandjad ja -vahendajad peavad oma tegevuse KAVS-iga kooskõlla viima alles 2016. aasta 21. märtsiks, kehtivad neile juba praegu vastutustundliku laenamise põhimõtted. KAVS mõjutab tarbijaid kaudselt, kuna korrastab finantskeskkonda, muutes selle usaldusväärsemaks (Veidebaum ... 2015). Samas on seadus põhjendanud kiirlaenuettevõtete seas vastakaid arvamusi. Ühelt poolt arvatakse, et seadusega piiratakse ettevõtlusvabadust, kuna kehtestatakse aruandmis- ja maksmiskohustus

järelevalveasutusele. Teisalt arvatakse, et seadus muudab tarbijakrediidituru läbipaistvamaks.

Üks peamisi põhjuseid KAVS-i kehtestamiseks oli eesmärk võtta tarbijate kaitsmiseks ja vastutustundetu laenamise piiramiseks kiirlaenuettevõtete tegevus rangema kontrolli alla (Seletuskiri ... 2014: 2–3). KAVS kohaldub sellistele ettevõtetele, kelle jaoks tarbijatele krediidi andmine või vahendamine on ettevõtlustegevus ehk majandustegevus. Lisaks kohaldub KAVS ka liisingu- ja järelemaksuandjatele. Seda põhjusel, et tarbija seisukohast pole suurt vahet, kas krediiti antakse tavalise laenu, liisingu või järelemaksu vormis. (Seletuskiri...2014:1) Seadust ei kohaldata hoiu-laenuühistule, kui mitte ühegi hoiu-laenuühistu sõlmitava või vahendatava krediidilepingu krediidi kulukuse määr ei ületa krediidi andmise ajal Eesti Panga viimati avaldatud viimase kuue kuu keskmist krediidiasutuste poolt eraisikutele antud tarbimislaenu kulukuse määra ja hoiu-laenuühistu liikmete arv on väiksem kui 3000. (Krediidiandjate ja -vahendajate seadus 2015) See põhimõte on kirjas ka tsiviilseadustiku üldosa seaduse §-s 86 lõige 3.

Arvestades autori teema fookust, tuleks keskenduda KAVS-i käsitlemisel krediidivõimelisuse hindamise aspektidele. Samas tuleb ära mainida põhilised nõuded, mis kehtestatakse krediidiandjate ja -vahendajate tegevusele. Need on järgmised (Seletuskiri ... 2014:1):

- krediidiandjate ja -vahendajate asutamise tingimused, mille kohaselt tuleb Finantsinspeksioonilt taotleda tegevusluba;
- nõuded krediidiandja ja -vahendaja juhtimisele, töötajate pädevustele ja teadmistele ning tasustamisele eesmärgiga vältida vastutustundetut laenu väljastamist;
- krediidiandjate ja -vahendajate hoolsuskohustused laenu pakkumisel ja tarbija nõustamisel ning järelevalve nende täitmise üle;
- hüpoteegiga tagatud krediiti tarbijatele pakkuvate krediidiandjate ja -vahendajate õigus pakkuda oma teenuseid teises lepinguriigis või asutada seal filiaal.

KAVS-iga on täpsustatud ka kohustust hinnata kliendi krediidivõimelisust, järgides ettevõtte sise-eeskirja ja VÕS-is sätestatud vastutustundliku laenamise põhimõtet.

Vajalike andmete ja dokumentide kohta on vaja pidada iga tarbija kohta eraldi krediiditoimikut. (Krediidiandjate ja -vahendajate seadus 2015) Siinkohal on seadusandja eesmärgiks suurendada teenusepakkuja initsiatiivi krediiditoote ja tarbija maksevõime väljaselgitamiseks (Seletuskiri ... 2014: 39–40). Krediidiandja võib tarbijale krediiti väljastada, kui ta on veendunud, et krediidilepingust tulenevad kohustused täidetakse lepingus kokkulepitud tingimustel. Miinimumnõuded krediidisumma ja krediidi tagatisvara suhtele ning krediidi põhiosa ja intressimakse ja tarbija sissetuleku suhtele võib kehtestada rahandusminister määrusega. (Krediidiandjate ja -vahendajate seadus 2015)

Laenu jätkusuutlikul teenindamisel on oluline, et enne krediidilepingu sõlmimist hinnataks ja kontrollitaks kliendi suutlikkust ja kalduvust laenu tagasi maksta. Hindamisel tuleks arvesse võtta kõiki vajalikke ja asjakohaseid tegureid, mis võivad mõjutada tarbija suutlikkust krediiti tagasi maksta lepingu kehtivuse ajal. (Seletuskiri ... 2014: 51). Seega tuleb KAVS § 49 lg 1 kohaselt arvesse võtta vähemalt järgmised tarbijaga seotud näitajad:

- varaline seisund ja regulaarse sissetuleku suurus;
- teised varalised kohustused ning muud kohustused;
- varasem maksekohustuste täitmine;
- muud hinnatavad regulaarsed majapidamiskulud kogumis või asjakohasel juhul üldkohaldatavate määradena;
- varasemate maksekohustuste täitmise ja tarbijakrediidilepingust tulenevate rahaliste kohustuste võimaliku suurenemise mõju;
- krediidiandjale teadaolevad muud faktid, millel võib olla oluline tähtsus tarbija krediidivõimelisuse hindamisel ja mis võivad mõjutada tarbija kohustuste nõuetekohast täitmist;
- sõlmitava tarbijakrediidilepingu tingimused, sealhulgas võetava rahalise kohustuse suurus.

Oluline on, et krediidivõimelisuse hindamisel lähtutakse kolme teguri koosmõjust. Nendeks teguriteks on tarbija sissetulek, tema kohustused ning muud tegurid, mis võivad mõjutada tarbija kohustuste täitmist jätkusuutlikul viisil. Selleks sätestatakse

krediidiandja sisemised riskilimiidid, mis on väljendatud suhtarvudena DSTI ja LTV (Seletuskiri ... 2014: 42):

- DSTI (*Debt Service to Income*) on laenuteenindamise suhtarv. See on kliendi sissetuleku ning krediitikoormuse põhiosamakse ja intressimakse suhe, mille krediidiandja on määranud, võttes arvesse konkreetse laenu eripära ja muid tingimusi;
- LTV (*Loan to Value*) on sobilik suhtarv laenusumma ja laenu tagatiseks oleva kinnisvara väärtuse vahel, mida kasutatakse kliendi mõistliku laenukoormuse arvutamisel.

Autori arvates on oluline, et krediitvõimelisuse hindamisel ei lähtutaks üksnes kvantitatiivsetest näitajatest, vaid hinnatakse ka taotleja sissetuleku allikat, kas selleks on töötasu, elatis, pension või muu. Lisaks tuleb neid tegureid käsitleda hindamisel koosmõjus. Kui teenusepakkujal on jäänud taotleja informatsiooni põhjal kahtlus, et ei suudeta jätkusuutlikult taotletavat laenu teenindada, tuleks pakkuda tarbijale sobivamat laenutoodet või keelduda laenu andmisest.

Lisaks tekib küsimus, kas sedavõrd põhjalikud nõuded on vajalikud, kuna kiirlaenuettevõtete eripära seisnebki kiirelt väikelaenude väljastamises. Mitte-pankade jaoks võib olla tegemist teatud määral koormuse kasvuga, kuna nõuded toovad kaasa töötajate väljakoolitamise ja muud halduskoormused. Ettevõtte peab välja töötama siseeeskirja, milles kirjeldatakse krediitvõimelisuse hindamismetoodikat ning vajadusel palkama rohkem inimesi, kes hindaksid taotlejaid. Kuna juhul, kui ettevõtja ei täida krediitvõime hindamise kohustust, võib see olla aluseks tegevusloa äravõtmiseks. Seega on ettevõtte enda huvides teostada korralikku laenuanalüüsi.

Teisalt, kui on seatud krediitvõimelisuse hindamiskriteeriumid, mille alusel ettevõtted võivad tarbijatele laene väljastada, võib väheneda makseraskustes inimeste arv. Rahandusministeeriumi seletuskirjas arvatakse samuti, et KAVS võib pigem vähendada tarbijate sattumist makseraskustesse. Samas on keeruline hinnata, kui palju seadus makseraskustesse sattumist ära hoiab. Kuivõrd KAVS-iga seatakse rangemad nõuded tarbija kohta teabe kogumisele ja selgituse andmisele, siis tarbijate õiguste kaitse ja informeeritus eeldatavasti suureneb. Seega võib eeldada, et makseraskustesse sattuvate

tarbijate arv ei kasva enam sel määral nagu on seni kasvanud. Selleks, et teada, milliseid meetmeid kiiralaenuettevõtteid kasutavad krediitdivõimelisuse hindamisel, viis läbi autor kiiralaenuettevõtete esindajatega intervjuud. Bakalaureusetöö käsitletud uurimismetoodikast ja kasutatud andmetest annab ülevaate järgnev alapeatükk.

2.3. Uurimismeetodid ja andmed

Autori arvates on vajalik bakalaureusetöö eesmärgi saavutamiseks küsitleda nii kiiralaenuettevõtteid kui ka Finantsinspeksiooni spetsialisti. Seepärast koostas autor intervjuuküsimused kiiralaenuettevõtete, hoiu-laenuühistu ja Finantsinspeksiooni töötajatele. Nendega on võimalik tutvuda lisades 1 ja 2 (vt lk 63, 68). Intervjuude analüüsimisel kasutatakse Laheranna (2008) kirjeldatud kvalitatiivse analüüsi meetodit, mille alusel intervjuud kodeeritakse ja kategoriseeritakse. Intervjuusid analüüsitakse küsimuste kaupa ning analüüsi osas kasutatakse tsitaate. Lisainformatsiooni otsiti suurimate kiiralaenuettevõtete kodulehtedelt ning kasutatakse suvepraktika² käigus kirjavahetuse teel kogutud andmeid väljastatud laenude kohta.

Kuivõrd kiiralaenuturust koondülevaade puudub ja ettevõtetega on individuaalselt raske kontakti saada, valis autor intervjuueeritavateks kümme tuntumat ja suurima turuosaga kiiralaenuettevõtet, keda käsitleti ka Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi 2014. aasta analüüsis. Kõigepealt kontakteerus autor kiiralaenuettevõtete esindajatega, kellega soovis läbi viia intervjuu kiiralaenuvõtja krediitdivõimelisuse hindamisest. Esindajateks valiti inimesed, kes kõige suurema tõenäosusega oskaksid küsimustele vastata. Nendeks olid kas juhatuse liikmed või laenukomitee esindajad. Esmalt saatis autor kiiralaenuettevõtete esindajatele e-maili sooviga läbi viia intervjuu, kui e-mailile ei vastatud, helistas autor kiiralaenuettevõtete esindajatele. Üksnes kolm kiiralaenuettevõtet olid intervjuuga nõus ning soovisid seda kirjalikult teha. Seepärast saatis autor neile struktureeritud küsimused *Google Docs* formaadis. Autori arvates võimaldab see küsitlevatel rahulikult küsimustikuga tutvuda ning vajadusel vastajatel lisainformatsiooni otsida või suunata õige inimese juurde, kellelt täpsustusi saada.

² Autor viibis 2014. aasta suvel praktilal Rahandusministeeriumis. Praktika töö sisuks oli välja selgitada halbade laenude osakaal kiiralaenuettevõtete laenuportfellis.

Kiirlaenuettevõtetele ja hoiu-laenuühistule koostatud küsimustik hõlmas 25 küsimust, millest 7 oli avatud vormis, eelkõige seepärast, et kuulda ettevõtete omapoolset arvamust ja täiendusi (vt lisa 1, lk 63). Autor intervjueeris kiirlaenuettevõtete esindajaid ja Finantsinspektsiooni spetsialisti telefoni ja e-maili teel ning hoiu-laenuühistu esindajaid näost-näku. Kuivõrd küsimused ja laenuinfo puudutasid ettevõtete jaoks tundliku informatsiooni, võimaldas autor vastajatele täieliku anonüümsuse. Ettevõtetelt saadavaid andmeid kasutatakse üksnes koondandmetena illustreerimaks tarbija krediitdivõimelisuse hindamise kultuuri Eesti kiirlaenuturul ning ettevõtete nimede avaldamine lisaväärtust ei annaks.

Intervjuude ja küsimuste sisu on seotud teoreetilise osa ja valitud riikide praktikaga tarbijakrediidi direktiivi nõuete rakendamisel. Intervjuuküsimuste koostamisel võeti aluseks teoreetiline osa ning empiirilise osa alapeatükk 2.2.

- Küsimused 1–13 keskenduvad tarbija krediitdivõimelisuse hindamismeetodite ja hindamiskriteeriumite välja selgitamisele kiirlaenuettevõtetes. Uuritakse, kas krediitdivõimelisuse hindamisel kasutatakse skooringumeetodit ja/või subjektiivset meetodit, mis hindamisetappe kasutatakse (aluseks tabel 1), mis tegureid hinnatakse (aluseks tabel 2 ja KAVS), kas sarnaselt Soomele on seatud kellaajaline piirang ning kui kiiresti laenuotsus väljastatakse.
- Küsimused 14–16 on suunatud väljaselgitamisele, milline on Eestis tüüpiline kiirlaenu tarbija (sugu, vanus, amet), kuna alapeatüki 1.1 kohaselt võtavad kiirlaene pigem noored ja töötud.
- Küsimused 17–19 uurivad, kui suur on üle 60 päeva viivises olevate laenude osakaal kiirlaenuettevõtete laenuportfellis, sest kui korralikult krediitdivõimelisust ei hinnata, suureneks ka viivislaenude osakaal.
- Küsimused 20–24 keskenduvad ettevõtete arvamuste väljaselgitamisele, kuna alapeatüki 2.2 järgi on KAVS-i suhtes kiirlaenuettevõtetel vastakad arvamused.
- 25. küsimus palus soovi korral midagi täienduseks lisada.

Kokku õnnestus autoril läbi viia neli intervjuud laenuettevõttega, kellest kaks vastas eelmainitud küsimustikule (edaspidi ettevõtted A ja B), üks oli nõus vastama üksnes krediidiandjate ja -vahendajate seadust puudutavatele küsimustele (edaspidi ettevõtte C)

ning üks oli hoiu-laenuühistu juhatuse esimehe ja laenukomitee esimehega (edaspidi ühistu).

Viies intervjuu viidi läbi Finantsinspeksiooniga töötajaga. See on vajalik, et teada saada, kuidas Finantsinspeksioon valmistub krediidiandjate ja -vahendajate üle järelevalve teostamiseks, mida konkreetselt ja mis vormis hakkab Finantsinspeksioon krediidiandjate ja -vahendajate osas järele valvama ning kuidas see mõjutab kiirlaenuettevõtete tööd. Finantsinspeksiooni töötajale suunatud intervjuu hõlmas endas 7 avatud küsimust.

Struktureeritud küsimustikuga andmete kogumisel on oma positiivsed ja negatiivsed küljed. See sisaldab endas vastusevariantidega konkreetseid küsimusi ning seda on kiirem ja odavam võrreldes näost-näku intervjuuga läbi viia. Lisaks säästab küsimustik aega ja vähendab intervjuueeritava võimalikke ressursikuluseid. Veel tagab küsimustik anonüümsuse ning puudub küsituleja mõju vastustele, mis on vastaja jaoks vajalik, eriti kui küsimused on võrdlemisi isiklikud. Samas on struktureeritud küsimustikul oma negatiivsed küljed. Esiteks on raske koostada üheselt arusaadavaid küsimusi, mille lugemine ei põhjustaks vastajale arusaamatusi. Niisiis on tõenäosus saada mittetõelisi, näilike või ilustatud andmeid. Ühtlasi on oht saada vähe vastuseid ja küsimustikule ei saa vastata inimesed, kellel pole Interneti või muul moel ligipääsu küsimustikule. See kitsendab oluliselt vastajate ringi. (Seale 2012: 184–185)

Selle põhjal saab järeldada, et küsimustikuga intervjuueerimisel võib kaasneda mitmeid probleeme. Kuivõrd struktureeritud küsimustikule vastas üksnes kolm esindajat, siis ei mõjutanud neid Interneti olemasolu või ligipääsu puudumine küsimustikule. Veel võib esineda olukord, et ei esitata õigeid andmeid või ei vastata avatud küsimustele niisuguse põhjalikkusega nagu oldaks seda näost-näku intervjuu puhul tehtud. Samas välistab autor siinkohal selle võimaluse, kuna intervjuueeritavad olid väga koostööaltid ja vastasid küsimustele põhjalikult.

Nagu eelnevalt mainitud on oht saada struktureeritud küsimustikuga vähe vastuseid, mis ei anna suurt valimimahtu, mille põhjal järeldusi teha. Kahjuks nii ka juhtus. See võib olla tingitud küsimuste iseloomust. Mitmed ettevõtted ei soovinud küsimustikule vastata ega intervjuud läbi viia eelkõige küsimustiku põhjalikkuse tõttu. Väideti, et

krediitdivõimelisuse hindamismeetodid on ettevõtte intellektuaalne omand või tundlik informatsioon, mida ei soovita avalikustada, olenemata sellest, et küsimustik on anonüümne. Teiselt poolt polnud ettevõtete esindajatel aega küsimustikele vastata, viibiti lähetusel või puhkusel või ei vastatud e-mailidele ega telefonikõnedele. Võib eeldada, et kiirlaenude väljastamisel ei hinnata ehk piisava põhjalikkusega tarbija krediitdivõimelisust ning seetõttu ei soovita küsimustele vastata. Või on kiirlaenuettevõtteid seesuguste pöördumistega küllalt tülitatud ning neil puudub motiiv küsimustele vastamiseks. Sellest olenemata tegi autor kõik võimaliku, et saada küsimustele vastused ning korrigeeris küsimusi, et need oleksid üheselt mõistetavad.

Ühelt poolt võimaldavad intervjuud välja selgitada, kas krediitdivõimelisust hinnatakse KAVS-is sätestatud nõuetele või ei. Teiselt poolt on tähtis teada, kui põhjalikult seda tehakse. Selle üheks näitajaks võib olla halbade laenude (üle 60 päeva viivislaenud) osakaal kiirlaenuettevõtete laenuportfellis. Autoril oli võimalik samadelt ettevõtetelt, kellega intervjuud sooviti läbi viia, koguda suvepraktika käigus statistikat väljastatud laenude kohta (ka nende andmete puhul ei avaldata ettevõtete nimesid). Autor küsis e-maili teel laenuandmeid kümnet suurimalt kiirlaenuettevõttelt, kellest 3 väljastasid infot halbade laenude kohta (edaspidi ettevõtted A, Y ja Z). Seejuures küsis autor ettevõtetelt väljastatud laenude jääki, väljastatud laenude arvu, halbade laenude jääki ja arvu ning tegi vastavad arvutused.

2.4. Intervjuude analüüs ja järeldused

Empiirilise osa neljandas alapeatükis analüüsib autor andmeid, mis on saadud intervjuudest, ettevõtete kodulehtedelt ja suvepraktika käigus. Lõpuks teeb autor järeldusi selle kohta, kas kiirlaenuvõtja krediitdivõimelisust hinnatakse juba vastavalt KAVS-is sätestatule. Kuivõrd autoril õnnestus üksnes kolme suurimat kiirlaenuettevõtet küsitleda, siis üldistusi teha ei saa. Küll saaks aga öelda, et kui 30 kiirlaenuettevõtet moodustasid 90% kiirlaenuturust ja sellest kuus suurimat 50%, siis kolm küsitletud ettevõtet võisid moodustada umbes viiendiku Eesti kiirlaenuturust. Järgnevalt esitab autor kokkuvõtvalt kiirlaenuettevõtete ja hoiu-laenuühistu intervjuude tulemused ja põhilised seisukohad.

Kas Te hindate laenutaotleja krediivõimelisust kiiralaenu väljastamisel?

Kiiralaenuettevõtete ja hoiu-laenuühistuga läbiviidud intervjuu põhjal selgus, et ettevõtted A, B ja ühistu hindavad krediivõimelisust. Siinkohal tuleb mainida, et intervjuueeritav hoiu-laenuühistu kiiralaene ei väljasta. Ühistu väljastab tarbimislaene kuni viieks aastaks, käenduse või kinnisvara tagatisel, olenevalt taotletavast summast. (Intervjuu A, B, Ü 2015) Lisaks ei kohaldu ühistu tegevusele KAVS, kuna nende liikmete arv on väiksem kui 3000 ja krediidi kulukuse määr jääb lubatud piiridesse.

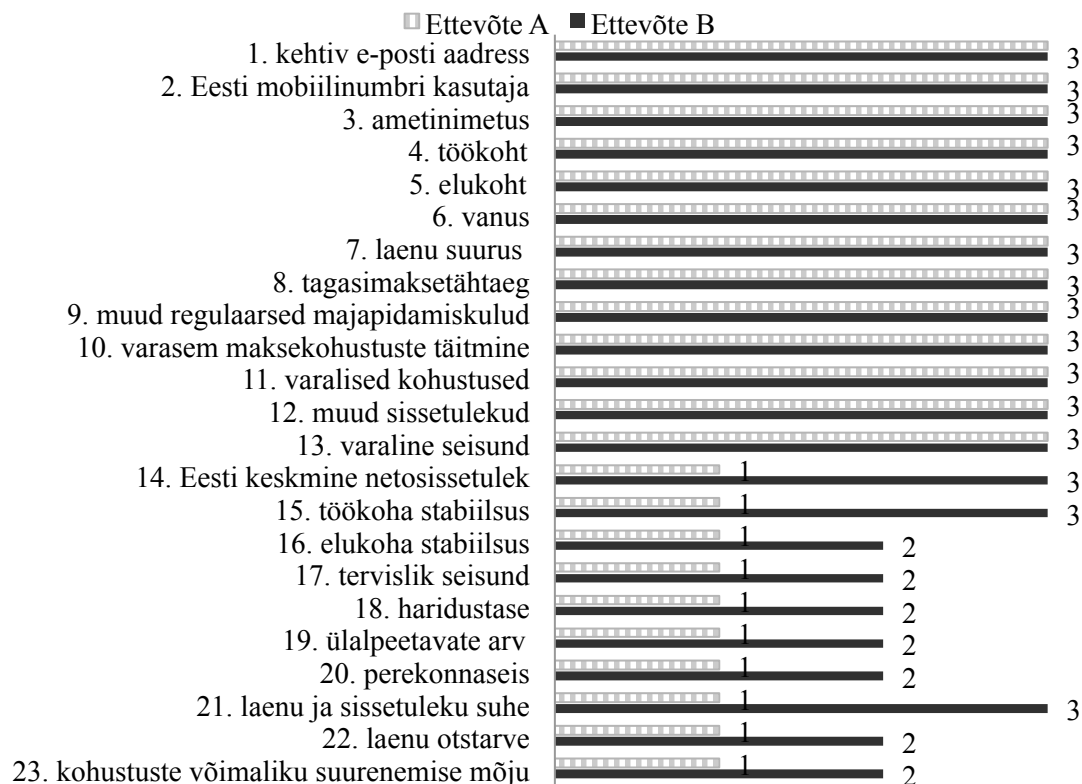
Kas Te kasutate kiiralaenu väljastamisel krediivõimelisuse analüüsi meetodeid?

Kiiralaenuettevõtte B hindab tarbija krediivõimelisust skoorigumeetodil, kiiralaenuettevõtte A nii skoorigumeetodil kui ka subjektiivsel meetodil. See on hea näitaja, nagu alapeatükist 1.1 selgus, on skoorigumeetod statistilistel andmetel põhinev meetod ja laenuotsust ei mõjuta laenuanalüütiku subjektiivsus. Hoiu-laenuühistu hindab tarbija krediivõimelisust üksnes subjektiivsel meetodil. (*Ibid.*) Seda võib põhjendada sellega, et laene väljastatakse üksnes oma liikmetele. Võib eeldada, et ühistul on liikmete finantsolukorrast hea ülevaade ning pole täiendavat vajadust skoorigumeetodiks.

Kas Te viite kiiralaenu taotleja krediivõimelisuse hindamise käigus läbi intervjuu laenutaotlejaga, taotleja kulude ja tulude, varade ja kohustuste, laenuitingimuste ja laenutaotleja tausta analüüsi? Nii ühistu kui kiiralaenuettevõtted A ja B viivad krediivõimelisuse hindamiseks läbi intervjuu laenutaotlejaga, taotleja kulude ja tulude analüüsi, taotleja varade ja kohustuste analüüsi ning laenutaotleja tausta analüüsi. Krediivõimelisuse hindamisel vajatakse ühistus tavaliselt taotleja sissetulekuid, kulusid, tagatiseks oleva vara väärtust, laenu summat, laenu otstarvet, igakuist tagasimaksekuupäeva ning laenuvõtja andmeid. Lisaks peab taotleja olema Eesti kodanik. (Intervjuud A, B, Ü 2015)

Milliseid näitajaid Te kiiralaenu taotleja krediivõimelisuse hindamiseks nõuate?

Sellele küsimusele vastasid üksnes A ja B. Intervjuueeritavatel paluti valida skaalal 1–3, millist informatsiooni nad krediivõimelisuse hindamiseks nõuavad. Seda kujutab allolev joonis 6.

Joonis 6. Vastused küsimusele, millised näitajaid ettevõtte A ja B kiiralaenu taotleja krediitvõimelisuse hindamiseks nõuavad (1 – pole üldse oluline; 2 – vaja sõltuvalt olukorrast; 3 – väga oluline) (Intervjuud A ja B; autori koostatud).

Joonisel 6 tähistab number 1, et informatsioon pole üldse kiiralaenuettevõtte jaoks oluline, 2 tähendab, et andmeid läheb vaja sõltuvalt olukorrast ning number 3 tähistab, et andmed on väga olulised. Ettevõtte A ja B peavad oluliseks kriteeriume, mida on ka seaduseandja KAVS-i §-s 49 lg 1 ette näinud. Seega hinnatakse varalist seisundit ja regulaarse sissetuleku suurust, varalisi kohustusi, varasemat maksekohustuse täitmist, muid regulaarseid majapidamiskulusid ning sõlmitava tarbijakrediidilepingu tingimusi (näitajad 7–13, 22 joonisel 6). Samas ei ole KAVS-ist tulenev nõue hinnata kohustuste võimaliku suurenemise mõju (näitaja 23 joonisel 6) ettevõtte A jaoks oluline ning B jaoks on see oluline sõltuvalt olukorrast.

KAVS-i kohaselt tuleks hinnata ka laenu ja sissetuleku suhtarvu. Seda pidi oluliseks üksnes ettevõtte B (näitaja 21 joonisel 6). Suhtarvu hindamisel saaks kasutada alapeatükis 2.2 selgitatud DSTI-d ehk laenuteenindamise suhtarvu. Kuivõrd KAVS-i rakendusakti pole veel kehtestatud, pole ka ettevõtetele täpsed suhtarvu arvutamise nõuded teada. Seega on arusaadav, miks laenu ja sissetuleku suhet hetkel vajalikuks ei peeta. See-eest võetakse arvesse taotleja vanust. Siinkohal peetakse arvatavasti silmas seda, et taotleja

suudaks laenu enne pensioniikka jõudmist ära tasuda. Sama rõhutas ka ühistu. Neljanda küsimuse vastuste põhjal võib öelda, et krediitdivõimelisuse hindamise aspektid vastavad ettevõtetes A ja B uue seaduse nõudmistele.

Kas Teil on seatud piirangud kiirlaenu taotlejale? Palun täpsustage. Kiirlaenuettevõtted A ja B vastasid, et neil on sätestatud maksimaalne maksehäirete arv, vanusepiirang, kellajalised piirangud, millal laene väljastatakse, kuid ei olnud täpsustavalt väljatoodud, milline võiks olla maksimaalne vanus või maksehäirete arv. Ühistu lisas omaltpoolt, et neil on nõuded tagatise väärtusele, mis peab olema kaks korda suurem kui väljastatav laen. (Intervjuud A, B, Ü)

Autor uuris siinkohal lisaks, et kas on ettevõtteid, kes on seadnud minimaalse regulaarse kuusissetuleku suuruse. Autor leidis Monetti kodulehelt, et taotleja vanus peab olema vähemalt 20–65 aastat, regulaarne sissetulek vähemalt 300 eurot kuus ning ei tohi olla maksehäired (Laenu taotlemine. Monetti 2015). Kui lähtuda Monettis sätestatud nõudmistest ja eeldada, et kõik kiirlaenu ettevõtted neid järgivad, siis võiks järeldada, et laene ei saa pensioniealised. Statistikaameti 31. detsember 2011. aasta seisuga andmete kohaselt oli 65. aastat ja vanemaid inimesi Eestis 229 440, mis moodustas 17,72% kogu rahvastikust (Rahvastik elukoha ja vanuserühma järgi ... 2015).

Veel on nõutav regulaarne sissetulek vähemalt 300 eurot kuus, mis eeldaks vähemalt miinimumpalka. Statistikaameti kohaselt oli miinimum brutopalk 2013. aastal 320 eurot. (Palk ja tööjõukulu 2015). Maksu- ja tolliameti andmeil said 2013. aasta esimeses kvartalis miinimumpalka 79 461 inimest. (Ligi 80 000 töötajat ... 2015) Niisiis, kui vaadelda eelmainitud andmeid, on näha, et seesugused nõuded välistaksid laenude väljastamise kuni 230 000 inimesele. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ja Finantsinspektsiooni uuringust selgus, et kiirlaene võtavad Eestis peamiselt noored või keskealised inimesed, seega see arv nii suur olla ei saaks.

Kui võtta aluseks maksehäirete arv, tuleks teada, et eraisikute maksehäireregistri statistika järgi esineb 2015. aasta alguse seisuga Eestis märke maksehäire kohta pea 152 000 eraisikul. Neist 57%-l (86 465) on kehtivad maksehäired, ülejäänutel on lõpetatud. Kehtivate maksehäiretega isikud moodustavad tööealisest elanikkonnast 8,7%. (Eraisikute maksehäiretest ... 2015). Seega võiks eeldada, et kiirlaene ei saaks selliste

nõudmiste korral kuni 100 000 inimest. Selle põhjal võiks järeldada, et kui nii paljudele piiratakse kiirlaenude juurdepääs, siis eeldatavasti väheneks ka makseraskustes inimeste arv.

Küsimustega 7–13 paluti ettevõtetel öelda, kuidas nad esitavad tarbijale laenulepinguga seonduva vajaliku teabe, kas küsitakse lisainformatsiooni ja kui kiiresti väljastatakse laenu taotlus (vt tabel 4). Tabelist 4 on näha, et kõik vastanud esitavad tarbijale kogu laenulepinguga seonduva teabe, kontrollivad selle õigsust ja vajadusel küsivad lisateavet. Kui ühistul kulub laenuotsuse tegemiseks 3–5 päeva, siis ettevõtte B teeb laenuotsuse 1–2 tunniga ja A vähem kui tunniga. Siinkohal tekib küsimus, kas vähem kui tund on piisav aeg, et läbi viia nii põhjalik analüüs. Läti tarbijakaitseameti juhendis oli välja toodud, et 15 minutit pole piisav aeg. Kui ettevõttel A on vähe kliente ja nende skooringu meetod on piisavalt tõhus, oleks see võimalik.

Tabel 4. Ettevõtte A, B ja hoiu-laenuühistu vastused intervjuuküsimustele 7–13.

Küsimus	Ettevõtte A	Ettevõtte B	Ühistu
7. Kas ja kuidas Te esitate tarbijale kogu laenulepinguga seoses vajaliku teabe?	E-maili, SMSi ja vajadusel ka telefoni teel.	Jah	Seonduv teave väljastatakse tarbijakrediidi infolehega, kus on kogu vajalik informatsioon olemas.
8. Kas kontrollite tarbija esitatud teavet ja selle õigsust?	Jah	Jah	Jah
9. Kas küsite tarbija krediitvõime hindamisel lisateavet?	Jah	Jah	Jah
10. Mida Te kasutate taotleja esitatud andmete õigsuse kontrollimiseks?	Krediidiinfo, kõne kliendile.	Krediidiinfo, pangakonto väljavõte, kõik mis võimalik koguda.	Krediidiinfo, pangakonto väljavõte, vajadusel küsitakse lisainformatsiooni.
11. Kas peate krediititoimikut?	Jah	Jah	Jah, laenukomitee protokoll.
12. Kui kiiresti väljastate kiirlaenu otsuse?	Vähem kui tunniga.	1–2 tunniga.	Sõltub laenu tagatisest, 3-5 tööpäeva.
13. Kas ja kuidas täiendate krediitvõimelisuse hindamise süsteemi?	Vaatame üle kord aastas.	Täiendame pidevalt.	Täiendame pidevalt.

Allikas: (Intervjuud A, B, Ü); autori koostatud.

Lisaks aitab kiirlaenuettevõtteid tarbija krediitvõimelisuse hindamisel Krediidiinfost saadav teave, mida kõik ka kasutavad. Krediidiinfo pakub erinevat tüüpi raporteid,

millest kõige tähtsam on krediidireiting. Need raportid on tasulised, kuid see-eest kohe kättesaadavad (Eraisikute raportid 2015). Seega on arusaadav, kui kiirlaenuettevõtte saavad laenu väljastada ligi tunni jooksul.

Intervjuude käigus uuriti veel, milline on nende kiirlaenuettevõtte tüüpiline klient ning halbade laenude osakaal (vt tabel 5). Ettevõtete A ja B kohaselt on kiirlaenuettevõtte keskmine klient peamiselt palgatööline. Finantsinspektsiooni 2014. aasta uuringust järeldub, et tüüpiline kiirlaenuvõtja on mees, vanuses 19–34 aastat, muust rahvusest, alg-ja põhiharidusega, kelle netosissetulek leibkonnaliikme kohta on kuni 500 eurot, töötu ja Kesk-Eestist (Finantsteenused ... 2015: 80). Sama nähtus ka alapeatükist 1.2.

Tabel 5. Ettevõtte A ja B vastused intervjuuküsimustele 14–18.

Intervjuu küsimused 14–18	Ettevõtte A	Ettevõtte B
14. Teie tüüpiline klient on peamiselt ...	Mees	Naine
15. Teie tüüpiline klient on peamiselt vanuses ...	18–26 eluaastat	27–40 eluaastat
16. Teie tüüpiline klient on peamiselt ...	Palgatööline	Palgatööline
17. Teie viivislaenude (üle 60 päeva viivises olevate laenude) osakaal laenuportfellis on...	10–14%	10–14%
18. Teie laenutaotlustele äraütlemise protsent on...	50% ja enam	30–39%
19. Kas tähtajaliselt tagastamata laenude kohta esitatakse info Krediidiinfo maksehäireregistrisse?	Jah	Jah

Allikas: (Intervjuud A, B); autori koostatud.

Tähtajaliselt tagastamata laenude info edastavad A ja B Krediidiinfole, mida ühistu aga ei tee, kuna laenu on saanud ühistu liikmed. Seega üritatakse ühistus tekkinud probleemid liikmetevaheliselt ära lahendada. Tabelist 5 on veel näha, et kiirlaenuettevõtete A ja B viivislaenude (üle 60 päeva viivises olevate laenude) osakaal laenuportfellis on 10–14%. See annab alust arvata, et vaid krediitdivõimelistele isikutele väljastatakse laene. Seda ilmestab asjaolu, et ettevõttes A öeldakse laenutaotlustele ära enam kui pooltel kordadel (50% ja enam) ning ettevõttes B 30–39% kordadest.

See annab alust arvata, et vaid krediitdivõimelistele isikutele väljastatakse laene. Seda ilmestab asjaolu, et ettevõttes A öeldakse laenutaotlustele ära enam kui pooltel kordadel (50% ja enam) ning ettevõttes B 30–39% kordadest. Selleks, et hinnata veel, kui suur on halbade laenude osakaal laenuportfellis, küsis autor suvepraktika käigus suurimatelt kiirlaenuettevõtetelt infot väljastatud laenude kohta. Lisaks leidis autor informatsiooni otselaenamisplatvormi Bondora kodulehelt (vt tabel 6, lk 48).

Tabel 6. Ettevõtete A, Y, Z laenuandmed 31.12.2013 seisuga ja Bondora laenuandmed 21.05.2015 seisuga

	Ettevõtte A	Ettevõtte Y	Ettevõtte Z	Bondora
Laenude jääk, €	236 257	7 032 803	8 837 143	28 004 076
Laenude arv, tk	2 950	24 872	25 075	21 268
Keskmine laen, €	80	283	352	1 317
Halbade laenude jääk, €	13 093	451 136	3 024 835	5 950 489
Halbade laenude arv, tk	59	1 718	11 697	2 808
Keskmine halb laen, €	222	263	259	2 119
Halbade laenude osakaal (% arvust)	2	7	47	13
Halbade laenude osakaal (% jäägist)	6	6	34	21

Allikas: (Isiklik kirjavahetus, Laenude statistika 2015); autori koostatud.

Tabelis 6 märgitud laenude jääk sisaldab klientidele väljastatud laene, perioodi lõpu seisuga, Bondora andmed 21.05.2015 seisuga. Halvad laenud on üle 60 päeva tasumata laenud. Tabelist 6 on näha, et ettevõtete A ja Y halbade laenude arvu osakaal laenude arvust on võrdlemisi väike, vastavalt 2% ja 7% ja võib eeldada, et need ettevõtted teostavad põhjalikumalt krediitdivõimelisuse analüüsi ega väljasta lihtsakäeliselt laene. Samas halbade laenude jääk võrreldes väljastatud laenude jäägiga on suurem (6%).

Kui aga A ja Y halbade laenude andmeid kõrvutada ettevõtte Z või Bondora andmetega, on vahe mitmekordne. Ettevõtte Z halbade laenude jäägi osakaal on ligi üks kolmandik väljastatud laenude jäägist. See on murettekitav, kuna selle põhjal võib järeldada, et laene väljastatakse väga lihtsalt ja tarbija krediitdivõimelisust ei hinnata piisavalt. Ka Bondora halbade laenuosakaal väljastatud laenudest suurem kui A ja B-l. Samas on see loogilisem ja tõetruum, sest Eesti Panga statistika järgi üle 60 päeva viivises olevate laenude osatähtsus varieerus krediitiasutuste laenuportfellis 2013. aastal 3,1–7%-ni (Tähtjaks tasumata laenud...2015). Niisiis võib tekkida kahtlusi, kas ettevõtte A ja Y halbade laenude osakaal saab tõepoolest sedavõrd väike olla.

Mida Te arvate krediidiandjate ja -vahendajate seaduses esitatud nõudmistest krediidiandjatele ja -vahendajatele? Kiirlaenuettevõtted A, B ja C arvasid, et KAVS on vajalik, kuna korrastab turgu. C lisas veel, et kuna laenuvaldkonnas on Eestis väga palju ettevõtteid, siis teeks KAVS vajalikke korrekture ja uutele turule sisenejatele on nõudmised juba paika pandud. Ettevõtte A vastas, et „*kõik muudatused on teretulnud*,

välja arvatud must-valged reeglid krediitdivõimelisuse hindamiseks sõltumata laenusummast (ehk näiteks pangakonto väljavõte 50 eurose laenu puhul)” (Intervjuu A, B, C 2015). Autor kaldub arvama, et selgemad ettekirjutused oleksid vastupidi heaks juhiseks, kuid need ei tohi olla ebamõistlikult koormavad.

Kuidas mõjutab krediidiandjate ja -vahendajate seadus Teie tegevust? Kas peate palju muudatusi ellu viima või on enamik nõudeid Teil juba kasutusel? A vastas, et nad peavad vajalikke muudatusi ellu viima ning halduskoormus suureneb selle võrra. Kiirlaenuettevõtte B vastas, et neil tuleb teha mõningaid täiendusi. C vastas, nende ettevõtte on pidevas muutuses ja uuendusi on hetkel palju käsil, mis väga suures osas kattuvad uue seadusega. (*Ibid.*)

Autor tooks siinkohal veel välja 2014. aasta ERR-i artikli, mis käsitleb valdkonna spetsialistide arvamusi kiirlaenu piirangute kohta. Kaubandus-tööstuskoja õigusosakonna juhataja ennustab, et (märkus:kiirlaenude piiramisel) hakatakse rohkem laenama. *"Kui inimesele on 50 eurot vaja, aga seda teenust turul ei pakuta, siis ta laenab 150 eurot ja probleem võib muutuda veelgi suuremaks"*. Sama kinnitas BestCredit OÜ tegevjuht, et piirmäära kehtestamine tooks kaasa väiksemate laenude kadumise. (Pott 2015) Kuivõrd käsitletud teemad puudutavad pigem KAVS-ist tulenevat krediidikulukuse määra piiramist, siis on autor seisukohal, et krediitdivõimelisusega seonduvad nõuded ei mõjuks kiirlaenuettevõtetele sama koormavalt (kui nt krediidi kulukuse määr on liiga madal, ei kata see tagatiseta laenude väljastamisega seonduvaid kulusid).

Kas Teie arvates täidab krediidiandjate ja -vahendajate seadus oma eesmärgi? A ja C vastasid jaatavalt. C täpsustas omalt poolt, et kui seadus korrastab turgu, siis kindlasti aitab see ka tarbijaid, kuid olulisem on siiski tarbijatele tehtav finantskirjaoskuse alane ennetustöö. C näeb oma igapäevatöös selgelt, et väga positiivselt on mõjunud tarbijakaitseameti vastavasisulised kampaaniad. Lisaks edastab C klientidele toodete ja lepingu kohta kogu olulise informatsiooni. B aga arvas, et sotsiaalseid probleeme see ära ei hoia. (Intervjuu A, B, C 2015)

Kas krediidiandjate ja -vahendajate seadus võib mõjuda kiirlaenu tarbijale positiivselt või negatiivselt? A, B ja C arvates mõjub KAVS tarbijatele pigem

positiivselt. C arvates hakkab praktikast sõltuma palju Finantsinspeksioonist ning sellest, kui mõistlikult nad suhtuvad turuosalistesse. Seaduste ja regulatsioonidega ei tohi kliendilt võtta vajadust mõelda, analüüsida ning teha oma otsuseid tema isiklikust olukorrast, vajadusest ning võimalusest lähtuvalt. Oluline on ka ennetustöö ja finantskirjaoskuse arendamine, mitte ainult kooliõpilaste seas, vaid ka vanemaealises elanikkonnas. (*Ibid.*)

Ühistu nii positiivselt krediidiandjate ja -vahendajate seaduse suhtes meelestatud polnud. Arvati, et seaduses sätestatud juhtide ja töötajate nõuded on üksnes formaalsed, mitte sisulised ning võivad ettevõtet koormata. Veel piirab ühistu arvates seadus ettevõtlust ja teeb laenamise keerulisemaks, kuid sellega kiiralaenude väljastamist ei piirata. Majanduspoliitilised tingimused on sellised, et kui inimene peab võtma kiirlaenu, siis ta võtab seda niikuinii, kas on järelevalve või ei ole, ning kui muud moodi ei saa, siis võetakse liigkasuvõtjate käest. Ühistu esindajad arvasid samuti, et seaduse tõttu läheb kiirlaen tarbija jaoks lihtsalt kallimaks, kuna ettevõtte peab kuidagi kompenseerima lisakoormust, mis on tekkinud järelevalvetasu maksmise ja rangemate nõuete täitmisega. (Intervjuu Ü 2015) Ka autor arvab siinkohal, et selline olukord võib tekkida.

Selleks, et teada, kuidas Finantsinspeksioon KAVS-iga seonduvaks järelevalveks valmistub, viis autor läbi intervjuu Finantsinspeksiooni töötajaga, kelle vastuseid käsitletakse, kui KAVS-i eksperdi arvamust, mitte kui Finantsinspeksiooni seisukohta. Intervjuu tulemusel selgus, et Finantsinspeksioon on juba alustanud tegevuslubade taotluste menetlemisega. Muude nõuete osas hakkab Finantsinspeksioon järelevalvet teostama vastavalt KAVS-is sätestatud tähtajale, see on alates 21.03.2016. Järelevalve teostamisest annab hea ülevaate Finantsinspeksiooni veebilehel avaldatud krediidiandjate ja -vahendajate järelevalvepoliitika sektsioon. Sealt võib välja tuua punkti 4.1, mille kohaselt finantsjärelevalve alused, ulatus, õigused ja menetlus määratakse seadusega, krediidiandjate ja -vahendajate suhtes eelkõige Finantsinspeksiooni seaduse ja KAVS-iga (Järelevalvepoliitika 2015).

Mida konkreetselt ja kuidas (mis vormis) hakkab Finantsinspeksioon krediidiandjate ja -vahendajate osas järele valvama? Kuidas see mõjutab krediidiandjate ja -vahendajate tööd? Küsimusele vastati, et „*Finantsinspeksiooni ülesandeks on regulaarselt teostada järelevalvet tarbijakrediidiettevõtete tegevuse üle*

ning kontrollida KAVS-ist tulenevate nõuete täitmist rakendades mittetäitmise korral seadusest tulenevaid sanktsioone. Krediidiandjatele ja -vahendajatele võivad muudatused kaasa tuua vajaduse organisatoorsete ja äriliste lahendite muutmise või täiendamise.” (Intervjuu F 2015) Samad aspektid selgusid ka teoreetilisest osast ja kiirlaenuettevõtete intervjuudest.

Kas ja kuidas Finantsinspeksioon kontrollib, et krediidiandjad ja -vahendajad seaduses sätestatud nõudmistest kinni peavad? Vastavalt KAVS-ile on Finantsinspeksioonil õigus krediidiandjatelt ja -vahendajatelt küsida järelevalvelistel eesmärkidel teavet (sh selgitusi jms) ja dokumente ning teostada kohapealseid kui ka kaugkontrolle. (Intervjuu F 2015) Siinkohal võib arutleda, kas seesugune kontroll on piisav kiirlaenuturu reguleerimiseks. Ühistu intervjuu põhjalt selgus, et kontrolli puhul võib olla tegemist üksnes formaalsusega ja sisuliselt järelevalvet ei toimu.

Kas seadus lahendab laenuturul ilmnenud sotsiaalseid probleeme, mis põhjustasid selle välja töötamise? Finantsinspeksiooni töötaja vastas, et *„tarbijakrediidi ettevõtetele äritegevuse standardite ja muude tegevusnõuete seadmine aitab kaasa finantssektori kui terviku, läbipaistvuse ja usaldusväärse tagamisele. Kaitstes seeläbi paremini ka finantsteenuste tarbijate huve.”* Lisaks selgitati, et *“krediidiandjatele ja -vahendajatele kohalduvad nõuded on sarnased (osaliselt ka analoogsed) teiste finantsjärelevalve subjektidele esitatavate nõuetega.”*. (Intervjuu F 2015) Siit saab järeldada, et KAVS peaks mõjuma tarbijale pigem positiivselt, mis tuli välja ka kiirlaenuettevõtte intervjuudest. Siinkohal on aga relevantssed ühistu tähelepanekuid sellest, et kiirlaen võib muutuda kallimaks.

Ka autor mõnab, et kui regulatsioonid mõjuvad ettevõttele koormavalt, võivad laenud muutuda kallimaks. Samas arvab autor, et koormavalt mõjuvad pigem nõudmised, mis langesid käesoleva uurimistöö skoobist välja (reklaamikeeld, järelevalve tasu maksmiskohustus, krediidi kulukuse piirmäär), kuivõrd vastutustundliku laenamise põhimõte oli juba varem võlaõigusseaduses sätestatud, siis KAVS-iga üksnes täpsustati krediitdivõimelisuse hindamise nõudeid ja laiendati kõikidele krediidiandjatele ja -vahendajatele. Niisiis on autori arvates krediitdivõimelisuse hindamist puudutavad aspektid proportsionaalsed, et vähendada ülelaenamisega seonduvaid probleeme ega tohiks sedavõrd koormavalt ettevõtetele mõjuda.

Samas tuleks jällegi arutleda, kas seesugused krediidivõimelisuse hindamise tingimused, mis kiirlaenuettevõtetele seatakse, on mõistlikud. Kiirlaenuettevõtete spetsiifikast tulenevalt on ettevõtetele oluline tuvastada isik ja väljastada laene kiiresti. Seejuures võivad KAVS-ist tulenevad nõudeid seda protsessi aeglustada ja kliendi soove ei rahuldata enam sellises ulatuses. Autor arvab, et KAVS-ist tulenevad nõuded on üsna sarnased pankadele sätestatud nõuetega. Kuivõrd kiirlaenude puhul on tegemist tagatiseta väikelaenudega, poleks ehk nii põhjalik krediidivõimelisuse hindamine vajalik. Samas töötati see seadus välja eesmärgiga korrastata tarbijakrediiditurgu ja vähendada ülelaenamist. Seega autori, kiirlaenuettevõtete töötajate kui ja Finantsinspektsiooni töötaja arvates seadus seda eesmärki ka täidab

Empiirilise osa järelduseks võib öelda, et kuigi KAVS pole veel rakendunud, siis tarbija krediidivõimelisust hinnatakse kiirlaenude väljastamisel ning hindamisprotsess vastab krediidiandjate ja -vahendajate seaduses sätestatule. Seejuures järgitakse „kuue C reeglit”. Vähem pööratakse tähelepanu ehk laenuintervjuule, samas võidakse laenulepingu tingimusi selgitada telefoni või e-maili teel. See tuleneb kiirlaenude eripärast, et neid väljastatakse peamiselt SMS-ide teel või Internetis. Samas on üksikute kiirlaenuettevõtete halbade laenude osakaal laenuportfellis võrdlemisi kõrge. Kuivõrd kiirlaenuettevõtted polnud kuigi koostööaltid ja valim on väike, ei saa veel selle põhjal järeldusi teha. Lisaks võib eeldada, et küsimustele olid valmis vastama need ettevõtted, kelle tegevus vastab üldiselt nõuetele.

KOKKUVÕTE

Tarbijatel on tänapäeval mitmeid erinevaid võimalusi, kuidas oma tegevusi finantseerida, võttes selleks laene nii pangast kui ka mitte-pankadest. Kuivõrd laenamisega seonduvad alati riskid nii laenuväljastajale kui ka tarbijale, ei tohiks seda vastutustundetult teha. Seepärast on üha rohkem hakatud tähtsustama laenuturul vastutustundlikku laenamist. See tähendab, et laenutooted peavad vastama tarbija vajadustele ja olema kohandatud tarbijate suutelisusega laen tagasi maksta. Vastutustundliku laenamise üheks peamiseks aspektiks on tarbija krediitdivõimelisuse hindamine. Eestis täpsustab tarbija krediitdivõimelisuse hindamisega seonduvaid aspekte 29.03.2015 jõustunud krediidiandjate ja -vahendajate seadus. Sellest lähtuvalt on autor keskendunud sellele, kas kiirlaenuvõtja krediitdivõimelisust hinnatakse juba vastavalt krediidiandjate ja -vahendajate seaduses sätestatule.

Käesoleva töö seisukohalt on oluline selgitada tarbija krediitdivõimelisuse mõiste. Krediitdivõimelisus tähendab, et tarbija on võimeline laenu lepingus kokkulepitud tingimustel tagasi maksma. Kuivõrd tarbija on laenusuhtes nõrgem pool, peab laenuandja kindlaks tegema, kas väljastatav laen sobib konkreetsetele laenutaotlejale ja andma hinnangu, kas laenuvõtja suudab laenu tulevasi kohustusi finantseerida või mitte. Teoreetilistest allikatest selgub, et krediitdivõimelisuse hindamiseks viiakse üldjuhul läbi laenutaotleja tulude ja kulude ning varade ja kohustuste analüüs. Lisaks analüüsitakse taotletava laenu tingimusi ja kliendi tausta. Seejuures hinnatakse tarbija niinimetatud viite C-d: iseloomu, kapitali, maksevõimet, laenutingimusi ja tervet mõistust. Tagatist kiirlaenude puhul ei nõuta ja sellest tulenevaid riske ei analüüsita. Krediitdivõimelisust on võimalik hinnata kasutades nii kvalitatiivseid või kvantitatiivseid meetodeid. Kuivõrd kvalitatiivse analüüsi puhul ollakse informatsiooni tõlgendamisel subjektiivsed, on üha rohkem hakatud kasutama statistilistel andmetel põhinevat skoorigumeetodit.

Kui pangad on kohustatud enne laenu väljastamist tarbija krediitvõimelisust hindama, siis praktikas on täheldatud vajadust krediitvõimelisuse hindamise järgi ka kiirlaenude väljastamisel. Seda põhjusel, et enim esineb probleeme vastutustundetu laenamisega just kiirlaenuturul. Kiirlaen on lühiajaline, kõrge krediidi kulukuse määra ja nominaalse intressimääraga tagatiseta väike tarbimislaen. Neid väljastavad selleks spetsialiseerunud äriühingud, milleks on peamiselt kiirlaenuettevõtted, inimestevahelised otselaenamisplatvormid ja hoiu-laenuühistud. Ühelt poolt edendavad kiirlaenud töökohtade hoidmist, majanduslikku heaolu, kuna aitavad katta tarbijate järske kulutusi. Teisalt kaasnevad kiirlaenude võtmisega negatiivsed tagajärjed, kuna laenamise tingimused on suhteliselt kõrged, mistõttu tarbijad ei suuda laenu tähtaegselt tagastada. Seepärast tekivad enamikel kiirlaenuvõtjatel makseraskused. Niisiis tekkis vajadus kiirlaenuturгу reguleerida, et vähendada kiirlaenude tagasimaksmisega hätta jäänud inimeste arvu.

Oluliseks sammuks selle edendamisel võib pidada Euroopa Liidu tarbijakrediidi direktiivi, mis sätestab tarbijakrediidi lepingutes vastutustundliku laenamise põhimõtte, mis hõlmab endas ka krediitvõimelisuse hindamist. Tarbijakrediidi direktiivi kohaldatakse 200–75 000 euro suurustele krediidilepingutele, mille tagasimakseperiood on üle ühe kuu. Seega tarbijakrediidi direktiiv kohaldub kõikidele, kes pakuvad tarbijakrediiti, kaasa arvatud kiirlaenuettevõtetele. Kuivõrd direktiiv ei sätesta, kuidas vastutustundliku laenamise põhimõtet täita, on liikmesriigid seda täiendavalt siseriiklikult reguleerinud.

Toetudes teistes riiki läbiviidud uuringutele võib öelda, et enim on täpsustanud tarbija krediitvõimelisuse hindamise nõudeid siseriiklike seaduste ja juhenditega. Soomes karmistati 2013. aastal tarbijakaitseaduses krediitvõimelisuse hindamise reegleid. Sama tehti ka Lätis ja Rootsis. Lätis on sätestatud vahemikud, milline laen võib kui suure osa moodustada kuusissetulekust. Lisaks on Läti tarbijakaitseamet välja andnud juhendi, mille kohaselt tuleb krediitvõime hindamisel uurida tarbija sissetulekut, tööhõivet ning teisi tegureid. Sarnaselt naaberriikidele on tarbijakrediitvõtja krediitvõimelisuse hindamist reguleeritud ka Eesti võlaõigusseaduses ning krediidiandjate ja -vahendajate seaduses. Seda põhjusel, et vähendada kiirlaenudega seotud ülelaenamist.

Majandus ja Kommunikatsiooniministeeriumi 2014. aastal läbiviidud uuringu käigus selgus, et Eesti kiirlaenuturg on suhteliselt kontsentreeritud. Kiirlaenuturu mahust moodustasid poole üksnes kuus ettevõtet. Nendeks on SMS Laen AS, Placet Group OÜ, Folkia AS, MCB Finance Estonia OÜ, Hüpoteeklaen OÜ ning Ferratum Estonia OÜ. Nii Finantsinspektsiooni kui ka Swedbanki hinnangul on ligi kümnendik Eesti rahvastikust võtnud kiirlaene. Nendest ligi kolmandikul on tekkinud maksehäireid kiirlaenude tõttu. Üheks põhjuseks võib olla see, et ei hinnata piisavalt põhjalikult tarbija krediitdivõimelisust, mida näitas ka 2012. aastal läbiviidud tarbijakaitseameti uuring. Niisiis on asjakohane, et krediidiandjate ja -vahendajate seaduse järgi tuleb krediitdivõimelisuse hindamisel arvesse võtta tarbija varalist seisundit, teisi varalisi kohustusi, varasemat maksekohustuste täitmist, muid regulaarseid majapidamiskulusid, rahaliste kohustuste võimaliku suurenemise mõju, sõlmitava tarbijakrediidilepingu tingimused ning krediidiandjale muid teadaolevaid fakte.

Selleks, et teada, kas kiirlaenude väljastamisel lähtutakse juba Krediidiandjate ja -vahendajate seaduses sätestatud nõuetest, viis bakalaureusetöö autor läbi anonüümsed intervjuud. Kuivõrd koondinfo kiirlaenuturu kohta puudub, võttis autor üksnes Eesti suurimad kiirlaenuettevõtted uurimise alla. Autor kontakteerus kümne suurima kiirlaenuettevõttega, kellest kolm olid nõus intervjuuga, ühe hoiu-laenuühistu esindajatega ning Finantsinspektsiooni töötajaga. Kiirlaenuettevõtetelt ja hoiu-laenuühistult uuriti, kas ja kuidas nad kiirlaenude väljastamisel tarbija krediitdivõimelisust hindavad ning kuidas nad suhtuvad krediidiandjate ja -vahendajate seadusesse. Finantsinspektsiooni töötajalt uuriti, kas krediidiandjate ja -vahendajate seaduses sätestatud nõuded kiirlaenuettevõtetele on piisavad ja vajalikud kiirlaenuturu reguleerimiseks. Veel uuriti, kuidas Finantsinspektsioon valmistub selleks, et hakata krediidiandjate ja -vahendajate üle järelevalvet teostama ning kuidas see mõjutab kiirlaenuettevõtete tööd ning tarbijaid. Lisaks otsis autor kiirlaenu ettevõtete ja Finantsinspektsiooni kodulehtedelt infot selle kohta.

Intervjuude tulemused kodeeriti ja grupeeriti. Kiirlaenuettevõtetega läbiviidud intervjuust selgus, et kaks intervjuueeritavat hindavad krediitdivõimelisust juba krediidiandjate ja -vahendajate seadus sätestatud korras. Kiirlaenude väljastamisel kontrollitakse kliendi tulusid, kulusid ning varasid ja kohustusi ka skoorigumeetodil

või subjektiivsel meetodil. Rahaliste kohustuste võimaliku suurenemise mõju hindamist väga oluliseks ei peetud. Samadest põhimõtetest lähtub ka hoiu-laenuühistu. Erinevus seisneb selles, et intervjueeritud hoiu-laenuühistu ei väljasta kiirlaene, vaid üksnes tagatise alusel tarbimislaene. Ka on viivislaenude osakaal eelmainitud kiirlaenuettevõtete laenuportfellis võrdlemisi väike. See on väga positiivne ja võib viidata sellele, et krediidivõimelisust on nendes ettevõtetes üsna põhjalikult hinnatud. Seetõttu on laenu saanud inimesed, kes on suutnud need õigeaegselt tagastada ja makseraskustes inimesi on vähe. Kuivõrd autoril õnnestus üksnes kolme suurimat kiirlaenuettevõtet küsitleda, siis üldistusi teha ei saa. Siiski peab arvestama, et kolm küsitletud ettevõtet võisid moodustada umbes viiendiku Eesti kiirlaenuturust.

Finantsinspektsiooni töötajaga läbiviidud intervjuust selgus, et Finantsinspektsioon hakkab krediidiandjatele ja -vahendajatele üle järelevalvet teostama alates 21.03.2016 ning on juba alustanud krediidiandjate ja -vahendajate tegevuslubade taotluste menetlemisega. Finantsinspektsiooni ülesandeks on regulaarselt teostada järelevalvet tarbijakrediidiettevõtete tegevuse üle ning kontrollida krediidiandjatele ja -vahendajate seadusest tulenevate nõuete täitmist, rakendades mittetäitmise korral seadusest tulenevaid sanktsioone. Seega on Finantsinspektsioonil õigus krediidiandjalt ja -vahendajalt küsida järelevalvelistel eesmärkidel teavet ja dokumente ning teostada kohapealseid kui ka kaugkontrolle. Finantsinspektsiooni töötaja arvas, et krediidiandjatele ja -vahendajatele võivad seadusemuudatused kaasa tuua vajaduse organisatoorsete ja äriliste lahendite muutmiseks või täiendamiseks. Samas aitab kiirlaenuettevõtetele äritegevuse standardite ja muude tegevusnõuete seadmine kaasa finantssektori läbipaistvuse ja usaldusväärsuse tagamisele, kaitstes seeläbi paremini ka finantsteenuste tarbijate huve. Sellest lähtuvalt arvab autor, et krediidivõimelisust hinnatakse põhjalikult, vastavalt seaduses esitatud nõuetele ning krediidiandjate ja -vahendajate seadus aitab tarbijakrediiditurgu korrastada.

Käesolevat bakalaureusetööd on võimalik edasi arendada, küsitledes rohkem kiirlaenuettevõtteid, et oleks võimalik üldistusi teha sellest, kuidas Eesti kiirlaenuettevõtetes tarbija krediidivõimelisust hinnatakse ning küsida neilt halbade laenude jääki ja arvu. Lisaks võib läbi viia küsitluse kiirlaenuvõtjate seas, et teada saada, mida neilt enne laenude väljastamist nõutakse ja kui kergesti neile laen väljastatakse.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Altman, E.I.** Financial ratios, discriminant analysis and prediction of Corporate bankruptcy. – The Journal of Finance, 1968, Vol. 23, No. 4, pp. 589–609.
2. **Arya, S., Eckel, C., Wichman, C.** Anatomy of the credit score. – Journal of Economic Behavior & Organization, 2013, Vol. 95, pp. 175–185.
3. **Autio, M., Kaartinen, R., Lähteenmaa, J., Wilska, T.-A.** The use of small instant loans among young adults – a gateway to a consumer insolvency? – International Journal of Consumer Studies, 2009, No. 33, pp. 407–415.
4. **Bennett, J. N.** Payday Loans: Time for Review. – Inside the Vault, 2014, Vol. 19, No. 2, 4 p.
[<https://www.stlouisfed.org/~media/Files/PDFs/publications/pubassets/pdf/itv/2014/ITVFall2014>]. 11.01.2015
5. **Bhutta, N.** Payday loans and consumer financial health. – Journal of Banking & Finance, 2014, Vol. 47, No. 1, pp. 230–242.
6. **Burton, M.** Keeping the plates spinning perceptions of payday loans in Great Britain. – Consumer Focus, 2010, 44 p.
[<http://www.consumerfocus.org.uk/assets/1/files/2010/02/Keeping-the-plates-spinning.PDF>]. 12.01.2015
7. **Butler, C. M., Park, N. A.** Mayday payday: Can corporate social responsibility save payday lenders? – Rutgers University Journal of Law and Urban Policy, 2007, Vol. 3, pp. 119–137.
8. **Capon, N.** Credit Scoring Systems: A Critical Analysis. – Journal of Marketing, 1982, Vol. 46, No. 2, 10 p.
9. **Dimitras, A.I., Zanakis, S.H., Zopounidis, C.,** A Survey of Business Failure with an Emphasis on Prediction Models and Industrial Applications. European. Journal of Operations Research, 1968, Vol.90, No. 3, pp. 487–513.

10. **Elliehausen, G., Lawrence, E. C.** Payday Advance Credit in America: An Analysis of Customer Demand. – Credit Research Center, 2001, No. 35, p. 2.
[<http://www.msb.edu/prog/crc/publications.html>]. 23.01.2015
11. Eraisikute maksehäiretest. Krediidiinfo AS.
[<http://www.krediidiinfo.ee/index.php?m=350>]. 23.03.2015
12. Eraisikute raportid. AS Krediidiinfo.
[<http://www.krediidiinfo.ee/index.php?m=8>]. 23.04.2015
13. **Erlach, E., Jaagund, K., Kaasik, A., Kais, K., Lepik, E., Piiraja, I., Rosenberg, H., Zuravljova, R., Kaljulaid, K., Verma, K., Past, A.** Krediit ja Võlad – krediidi juhtimise põhitõed. Äripäev, 2008, 192 lk.
14. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2008/48/EÜ, 23. aprill 2008, mis käsitleb tarbijakrediidilepinguid ja millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 87/102/EMÜ. A – Euroopa Liidu Teataja 22.05.2008
[<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:133:0066:0092:ET:PDF>]. 12.02.2015
15. Finantsteenused. Teadlikkus ning kasutamine. Finantsinspeksioon, 2014, 140 lk.
[http://www.fi.ee/public/Finantsteenused_2014.pdf]. 20.05.2015
16. **Hlebnikova, J., Kumar, E.** Laenujuhtimine I osa. Tallinn: Eesti Pangaliit, 2000, 214 lk.
17. **Hodson, M., Owens, S., Fritts, S.** Payday lending.
[<http://www.fdic.gov/bank/analytical/fyi/2003/012903fyi.html>]. 12.02.2015
18. Inimestevahelises otselaenamises peituvad ka riskid! Finantsinspeksioon.
[<http://www.fi.ee/?id=17244>]. 19.03.2015
19. Intervjuu A. Autori intervjuu. E-kiri. Tartu, 20. aprill 2015.
20. Intervjuu C. Autori intervjuu. E-kiri. Tartu, 21. aprill 2015.
21. Intervjuu F. Autori intervjuu. E-kiri. Tartu, 15. mai 2015.
22. Intervjuu Ü. Autori intervjuu. Helisalvestis. Tartu, 14. aprill 2015.
23. Intervjuu B. Autori intervjuu. E-kiri. Tartu, 29. aprill 2015.
24. Järeelvalvepoliitika. Finantsinspeksioon.
[<http://www.fi.ee/index.php?id=18540>]. 17.04.2015
25. **Kalapodas, E., Thomson, M.E.** Credit Risk Assessment: a Challenge for Financial Institutions. – Journal on Management Mathematics, 2006, Vol. 17, No 1, pp. 25–

- 46.
26. Kiirlaenu taotlemine. Hea Intress.
[<http://www.heaintress.ee/kiirlaenud/kiirlaenu-taotlemine>]. 19.03.2015
27. Kiirlaenude alane regulatsioon välisriikides. Lühiuurimus. Tallinn: Riigikogu kantselei õigus-ja analüüsiosakond, 2012, nr 051, 6 lk.
[<http://www.riigikogu.ee/doc.php?172495>]. 21.03.2015
28. Kiirlaenuturg – analüüs ja ettepanekud. Tallinn: Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2014, 61 lk.
29. Kodumajapidamistele antud laenude käive laenuliigi, valuuta ja tagatise lõikes. Eesti Pank.
[<http://statistika.eestipank.ee/?lng=et#listMenu/1054/treeMenu/FINANTSSEKTOR/147/650>]. 23.01.2015
30. **Koll, K.** Vastutustundliku laenamise põhimõte. Tallinn: Justiitsministeerium, 2011, 11 lk.
[http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kristiinakoll.vastutustundlikulaenamise_pohimote.pdf]. 13.03.2015
31. **Kõomägi, M.** Ärirahandus. Tartu ülikooli kirjastus, 2006, 276 lk
32. Laenu taotlemine. Monetti.
[<https://www.monetti.ee/laenu-taotlemine>]. 23.03.2015
33. Laenude statistika. Bondora.
[www.bondora.ee/et/investeeri/statistika/laenud]. 21.05.2015
34. **Laherand, M.-L.** Kvalitatiivne uurimusviis. Meri-Liis Laherand kirjastus, 2008, 384 lk.
35. Ligi 80 000 töötajat peavad läbi ajama miinimumpalgaga. Majandus 24. Postimees, 25.05.2013.
[<http://majandus24.postimees.ee/1247702/ligi-80-000-tootajat-peavad-labi-ajama-miinimumpalgaga>]. 23.03.2015
36. **Mahon, J.** Tracking "fringe banking". – Fedgazette, 2008, Vol. 20, No. 5, 18 p.
37. **Martin, N.** 1,000% Interest – Good While Supplies Last: A Study of Payday Loan Practices and solutions. – Arizona Law Review, 2010, Vol. 52, No. 3, pp. 563–622.
38. **Mereste, U.** Majandusleksikon I. osa. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2003, 644 lk.

39. Mida uut tõi kaasa tarbimislaenusid käsitlev direktiiv? Euroopa Liidu Infokeskus, 2011.
[<http://elik.nlib.ee/k-v-andmebaas/page/9/?kvid=1063&showall=1>]. 12.02.2015
40. Mis on direktiiv? Euroopa Parlament Infobüroo Eestis, 2010.
[http://www.europarl.ee/et/euroopa-liidust/valjaanded/elektroonilised/101_kusimust_ja_vastust/11_mis_on_direktiiv.html;jsessionid=2084C9D400DA729C12761B65C5296FD8]. 13.04.2015
41. **Meyer, P.A., Pifer, H.**, – Prediction of bank failures. The Journal of Finance, 1970, Vol.25, No. 4, pp. 853–868.
42. **Neimane, D., Kreituss, I.** Impact of Financial Market Regulation on Fast Loan Lending in Latvia. – Journal of Business Management, 2014, No.8, 16 p.
43. Palk ja tööjõukulu. Statistika andmebaas: Majandus.
[http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Majandus/12Palk_ja_toojeukulu/01Palk/02Aastastatistika/02Aastastatistika.asp]. 24.04.2015
44. Payday Lending in America: Who Borrows, Where They Borrow, and Why. – The Pew Charitable Trusts, 2012, 48 p.
[<http://www.pewtrusts.org/~media/legacy/uploadedfiles/pcsassets/2012/PewPaydayLendingReportpdf.pdf>]. 12.02.2015
45. **Payne, D., Raiborn, C.** The Ethics of Payday Loan Practices. – Ethics and Behavior, 2013, Vol. 23, No. 2, pp. 117–132.
46. **Pott, T.** Kiirlaenu saavad järgmisest aastast uued piirangud. ERR, 20.05.2014.
[<http://uudised.err.ee/v/majandus/0f5d4589-5df7-45d7-8805-58d218d02ccb>]. 24.04.2015
47. **Prager, R. A.** Determinants of the Locations of Payday Lenders, Pawnshops and Check-Cashing Outlets. – Finance and Economics Discussion Series Divisions of Research & Statistics and Monetary Affairs Federal Reserve Board, 2009, 33 p.
[<http://www.federalreserve.gov/pubs/feds/2009/200933/200933pap.pdf>]. 05.04.2015
48. Principles for the management of Credit Risk. Consultative paper. Basel Committee on Banking Supervision, 1999, 30 p.
[<http://www.bis.org/publ/bcbs54.pdf>]. 23.04.2015

49. Public consultation on responsible lending and borrowing in the EU. European Commision, 2009, 16 p.
[<http://ec.europa.eu/internalmarket/consultations/docs/2009/responsiblelending/consultationen.pdf>]. 20.03.2015
50. Raha 24 OÜ. Majandusaasta aruanne. Äripäeva Inforegister, 2011, 22 lk.
51. Rahvas võtab panganduse üle. Postimees. 12.03.2015.
[<http://majandus24.postimees.ee/3119341/rahvas-votab-panganduse-ule>]. 12.03.2015
52. Rahvastik elukoha ja vanuserühma järgi, 31.12.2011. Statistikaamet.
[<http://www.stat.ee/67680>]. 23.03.2015
53. **Roos, A., Sander, P., Nurmet, M., Ivanova, N.** Finantsturud ja -institutsioonid. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2014, 428 lk.
54. **Seale, C.** Researching society and culture (3rd ed.), London: SAGE Publications Ltd, 2012, 639 p.
55. Seletuskiri Krediidiandjate ja -vahendajate seaduse eelnõu juurde. Tallinn: Rahandusministeerium, 2014, 89 lk.
[<http://www.koda.ee/public/20141029KAVSseletuskiri.pdf>]. 12.02.2015
56. **Siibak, K.** Vastutustundliku laenamise põhimõte. Juridica 2009, nr 10 lk. 704–711, 8 lk.
57. **Stegman, M. A.** Payday Lending. – Journal of Economic Perspectives, 2007, Vol. 21, No. 1, 23 p.
[<http://www.cpla-acps.ca/english/reports/PaydayLendingJEPWinter2007-Michael%20A.%20Stegman.pdf>]. 10.02.2015
58. **Stegman, M. A., Faris, R.** Payday lending: A business model that encourages chronic borrowing. – Economic Development Quarterly, 2003, Vol. 17, 25 p.
[<http://edq.sagepub.com/content/17/1/8.refs>]. 10.02.2015
59. Study on the Calculation of the Annual Percentage Rate of Charge for Consumer Credit Agreements. European Commission, 2009, 71 p.
[http://ec.europa.eu/consumers/documents/study_apr_2013_final.pdf]. 23.04.2015
60. Study on the functioning of the Consumer Credit Market in Europe. European Commision, 2013, 551 p.
[<http://ec.europa.eu/consumers/archive/rights/docs/>

- consumer_credit_market_study_en.pdf]. 02.04.2015
61. Tarbijakrediit – lepingueelsete läbirääkimiste käigus antava info kaardistamine. Uuringutulemuste kokkuvõte. Tarbijakaitseamet, 2012, 30 slaidi. [http://www.tarbijakaitseamet.ee/sites/default/files/veebihaldus/artikkel/files/tarbija_krediidi_uuring.pdf]. 13.04.2015
62. Tartu Maakohtu 27. novembri 2013. a otsus tsiviilasjas nr 2-13-13101 Placet Group OÜ hagi Ivika Zvejnieks vastu võla nõudes. [https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/main.html]. 13.04.2015
63. The Six “C’s” of Credit. CBM Credit Education Foundation, Inc. [http://www.cbmfoundation.org/downloads/six_c.pdf]. 11.04.2015
64. The Use of Portfolio Credit Risk Models in Central Banks. European Central Bank, No. 64, 2007, 45 p. [https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbocp64.pdf]. 23.03.2015
65. Tähtajaks tasumata laenud ja üle 60 päeva viivises laenude osatähtsus kogu laenuportfellis. Krediidiasutuste statistika. Eesti Pank. 24. aprill 2015. [http://statistika.eestipank.ee/?lng=et#listMenu/1639/treeMenu/FINANTSSEKTOR/147/650]. 04.04.2015
66. **Varusk, M.** Maksejõuetus mis see on? Tallinn: Õiguskeel. 2008, nr. 2, 8 lk. [http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/merike_varusk._maksejõuetus_-_mis_see_on.pdf]. 24.04.2015
67. Vastutustundliku laenamise nõuded. Finantsinspektsioon, 8 lk. [http://www.fi.ee/public/SoovituslikjuhendVastutustundliklaenamine.pdf]. 03.04.2015
68. **Veidebaum, S.** Krediidiandjate ja -vahendajate seadusest. Advokaadibüroo TRINITI. Raamatupidamisuudised, 2015. [http://rup.ee/uudised/oigus/ krediidiandjate-ja-vahendajate-seadusest]. 17.04.2015
69. Võlaõigusseadus. Vastu võetud Riigikogus 26. septembril 2001. a. – Riigi Teataja I osa, 2001, nr. 13. [https://www.riigiteataja.ee/akt/961235?leiaKehtiv]. 10.02.2015

Lisa 1. Struktureeritud intervjuu küsimused kiirlaenuettevõtete ja hoiu-laenuühistu töötajatele

Tere, lugupeetud vastaja!

Ma olen Tartu Ülikooli majandusteaduskonna tudeng ja kirjutan bakalaureusetööd krediidiandjate ja -vahendajate seadusest ja tarbija krediidiivõimelisuse hindamisest. Ma olen väga tänulik Teile, kui leiate veidi aega, et vastata minu küsimustele ja aitate kaasa minu uurimusele. Küsimustik on anonüümne ja Teilt saadud informatsiooni kasutatakse üksnes koondandmetena.

Olen Teile ette tänulik vastuste ja arvamuste eest!

1. Kas Te hindate laenu taotleja krediidiivõimelisust kiirlaenu väljastamisel?

Kiirlaen on lühiajaline tagatiseta tarbimislaen (tuntud ka kui tarbimislaen, väikelaen). Krediidiivõime on võime tagastada laenu ja maksta intressi laenulepingu tingimuste kohaselt. Krediidiivõime hindamise eesmärk on kindlaks teha laenamisega seonduvad riskid, mis võiksid tekitada probleeme nii võlausaldajale kui laenusaaajale.

- ☐ Jah
☐ Ei

2. Kas Te kasutate kiirlaenu väljastamisel krediidiivõimelisuse analüüsi meetodeid? Need on ...

Skooringumeetod on statistilistel mudelitel põhinev automaatne krediidiriski hindamise meetod. See võimaldab hinnata uute laenu tagasimaksmise tõenäosust, toetudes klientide krediidi ajaloole. Subjektiivne meetod on individuaalne lähenemine, kus laenuanalüütik tõlgendab subjektiivselt laenuvõtja kohta olevat infot ja otsustab pärast info põhjalikku läbitöötamist, kas klient on usaldusväärne.

On võimalik valida mitu vastuse varianti

- ☐ skooringu meetod
☐ subjektiivne meetod
☐ ei kasuta kumbagi

3. Kas Te viite kiirlaenu taotleja krediidiivõimelisuse hindamise käigus läbi ...

On võimalik valida mitu vastuse varianti

- ☐ intervjuu laenu taotlejaga
☐ taotleja kulude ja tulude analüüsi
☐ taotleja varade ja kohustuste analüüsi
☐ taotletavate laenu tingimuste analüüs
☐ laenu taotleja tausta analüüsi
☐ ei hinda kiirlaenu taotleja krediidiivõimelisust
☐ muu (kaasneb oma poolt pakutav vastus)

Lisa 1 järg

4. Milliseid näitajaid Te kiirlaenu taotleja krediitvõimelisuse hindamiseks nõuate ...

1 – pole üldse oluline; 2 – vaja sõltuvalt olukorrast; 3 – väga oluline

	1	2	3
1. kehtiv e-posti aadress			
2. Eesti mobiilinumbriga kasutaja			
3. ametinimetuse			
4. töökoht			
5. elukoht			
6. vanus			
7. laenu suurus			
8. tagasimaksetähtaeg			
9. muud regulaarsed majapidamiskulud			
10. varasem maksekohustuste täitmine (sh maksehäirete arv)			
11. varalised kohustused (sh regulaarsed finantskohustused)			
12. muud sissetulekud			
13. varaline seisund ja igakuiste netosissetulekute suurus			
14. Eesti keskmine netosissetulek			
15. töökoha stabiilsus			
16. elukoha stabiilsus			
17. tervislik seisund			
18. haridustase			
19. ülalpeetavate arv			
20. perekonnaseis			
21. laenu ja sissetuleku suhe			
22. laenu otstarve			
23. varasemate maksekohustuste täitmise ja laenulepingust tulenevate rahaliste kohustuste võimaliku suurenemise mõju			

5. Kas Teil on seatud piirangud kiirlaenu taotlejale? Kas on kehtestatud ...

On võimalik valida mitu vastuse varianti

- ☐ minimaalne regulaarne netosissetuleku suurus
- ☐ maksimaalne maksehäirete arv
- ☐ vanusepiirang
- ☐ kellajalised piirangud, millal laene väljastatakse (nt laene ei väljastata kellaaegadel 23.00–7.00)
- ☐ pole piiranguid
- ☐ muu (kaasneb oma poolt pakutav vastus)

6. Palun täpsustage eelmises küsimuses valitud piirangu(id)t.

Oma vastus

7. Kas ja kuidas Te esitate tarbijale kogu laenulepinguga seoses vajaliku teabe?

Oma vastus

Lisa 1 järg

8. Kas Te kontrollite tarbija esitatud teavet ja selle õigsust?

- ☐ Jah
☐ Ei

9. Kas Te küsite tarbija krediitdivõime hindamisel lisateavet?

- ☐ Jah
☐ Ei

10. Mida Te kasutate krediitdivõimelisuse hindamisel taotleja esitatud andmete õigsuse kontrollimiseks?

On võimalik valida mitu vastuse varianti

- ☐ Krediidiinfo
☐ Pangakonto väljavõte
☐ Soovitused
☐ Ei kasuta midagi
☐ muu (*kaasneb oma poolt pakutav vastus*)

11. Kas Te peate iga tarbija krediitdivõimelisuse hindamise eesmärgil kogutud vajalike andmete ja dokumentide kohta krediititoimikut?

Krediititoimik on lepingute, õiendite, otsuste, analüüside ja muude krediidi andmise ja teenindamisega seotud dokumentide kogum

- ☐ Jah
☐ Ei

12. Kui kiiresti Te väljastate kiirlaenu otsuse?

Valige sobivaim variant

- ☐ Vähem kui tunniga
☐ 1–2 tunniga
☐ 3–4 tunniga
☐ 5–6 tunniga
☐ 1–2 tööpäeva jooksul
☐ 3–4 tööpäeva jooksul
☐ Nädala jooksul
☐ Kahe nädala jooksul
☐ Kolme nädala jooksul

13. Kas ja kuidas Te aja jooksul täiendate oma krediitdivõimelisuse hindamise süsteemi?

Oma vastus

14. Teie tüüpiline klient on peamiselt ...

- ☐ Mees
- ☐ Naine

15. Teie tüüpiline klient on peamiselt vanuses ...

Valige sobivaim variant

- ☐ 18–26 eluaastat
- ☐ 27–40 eluaastat
- ☐ 41–64 eluaastat
- ☐ 65 ja enam eluaastat

16. Teie tüüpiline klient on peamiselt ...

Valige sobivaim variant

- ☐ Õpilane/üliõpilane
- ☐ Kodune
- ☐ Palgatöötaja
- ☐ Ettevõtja/juht
- ☐ Vabakutseline
- ☐ Pensionär
- ☐ Töötu

17. Kui suur on viivislaenude (üle 60 päeva viivises olevate laenude) osakaal laenuportfellis?

Valige sobivaim variant

- ☐ 0–4%
- ☐ 5–9%
- ☐ 10–14%
- ☐ 15–19%
- ☐ 20–24%
- ☐ 25% ja enam

18. Kui suur on Teie laenutaotlustele äraütlemise protsent?

Valige sobivaim variant

- ☐ 0–9%
- ☐ 10–19%
- ☐ 20–29%
- ☐ 30–39%
- ☐ 40–49%
- ☐ 50% ja enam

Lisa 1 järg

19. Kas tähtajaliselt tagastamata laenude kohta esitatakse info Krediidiinfo maksehäireregistrisse?

- ☐ Jah
☐ Ei

20. Mida Te arvate krediidiandjate ja -vahendajate seaduses esitatud nõudmistest krediidiandjatele ja -vahendajatele?

Peamised nõuded krediidiandjatele ja -vahendajatele on Finantsinspeksioonilt tegevusloa taotlemise kohustus; seatakse nõuded krediidiandja ja -vahendaja omanikele, juhtidele ning töötajate pädevustele, organisatsioonidele ülesehitusele, algkapitalile, aruandlusele ja teenuste osutamisele; kehtestatakse jooksev järelevalvetasu.

Oma vastus

21. Kuidas mõjutab krediidiandjate ja -vahendajate seadus Teie tegevust? Kas peate palju muudatusi ellu viima või on enamik nõudeid Teil juba kasutusel?

Oma vastus

22. Kas Teie arvates täidab krediidiandjate ja -vahendajate seadus oma eesmärgi (nt lahendab sotsiaalseid probleeme, piirab vastutustundetut laenamist, vähendab makseraskustesse sattumist)?

- ☐ Jah
☐ Ei
☐ muu (kaasneb oma poolt pakutav vastus)

23. Kas krediidiandjate ja -vahendajate seadus võib mõjuda kiirlaenu tarbijale ...

- ☐ negatiivselt
☐ positiivselt
☐ muu (kaasneb oma poolt pakutav vastus)

24. Palun täpsustage eelmises küsimuses tehtud valikut.

Oma vastus

25. Kas soovite veel midagi lisada?

Oma vastus

Lisa 2. Intervjuu küsimused Finantsinspektsiooni töötajale

Lugupeetud ...!

Pöördun Teie poole seoses krediidiandjate ja -vahendajate seadusega.

Teie kontakti leidsin Finantsinspektsiooni kodulehelt.

Ma olen Tartu Ülikooli majandusteaduskonna 3. kursuse tudeng ja kirjutan bakalaureusetööd krediidiandjate ja -vahendajate seadusest. Uurimus puudutab Eestis tegutsevaid kiirlaenuettevõtteid, kuidas nad teostavad tarbija krediidivõimelisuse hindamist ja kuidas uus seadus võiks mõjutada makseraskustes inimeste arvu.

Pöördun Teie poole palvega vastata küsimustele seoses eelnimetatud bakalaureusetööga. Teie vastust arvestatakse kui eksperdi arvamust, mitte kui Finantsinspektsiooni ametlikku seisukohta. Teie arvamus on tähtis, et teada, kuidas teostatakse järelevalvet krediidiandjatele ja -vahendajatele. Olen väga tänulik, kui leiate 15–20 minutit, et vastata järgnevale küsimustele ja minu uurimusele kaasa aidata.

KÜSIMUSED

1. Krediidiandjate ja -vahendajate seaduse järgi on sätestatud krediidiandjatele ja -vahendajatele peamised nõuded: Finantsinspektsioonilt tegevusloa taotlemise kohustus; seatakse nõuded krediidiandja ja -vahendaja omanikele, juhtidele ning töötajate pädevustele, organisatsioonidele ülesehitusele, algkapitalile, aruandlusele ja teenuste osutamisele ning kehtestatakse jooksev järelevalvetasu. Kas need nõuded on Teie arvates piisavad, vajalikud ja õiglased kiirlaenuuru reguleerimiseks või on enamik nõudeid juba ettevõtetes kasutusel?

2. Kuidas Finantsinspektsioon valmistub selleks, et hakata krediidiandjate ja -vahendajate üle järelevalvet teostama?

3. Millal järelevalve süsteem rakendub?

4. Mida konkreetselt ja kuidas (mis vormis) hakkab Finantsinspektsioon krediidiandjate ja -vahendajate osas järele valvama? Kuidas see mõjutab krediidiandjate ja -vahendajate tööd?

5. Kas ja kuidas Finantsinspektsioon kontrollib, et krediidiandjad ja -vahendajad seaduses sätestatud nõudmistest kinni peavad (nt teostavad krediidivõimelisuse analüüsi seaduses ettenähtud tingimustel ning et ettevõtetel on krediidivõimelisuse hindamiseks eraldi meetoodika välja töötatud ja on olemas sise-eeskiri)?

6. Mis Te arvate, kas seadus lahendab laenuuril ilmnenu sotsiaalseid probleeme, mis põhjustasid selle välja töötamise? Kas seaduse rakendamisele võivad järgneda negatiivsed tagajärjed (nt kiirlaenu muutuvad kallimaks ja tegutsema hakkavad liigkasuvõtjad)?

20.03.2014 sõlmitud Reformierakonna ja Sotsiaaldemokraatliku erakonna koalitsioonilepingus on sätestatud eesmärgina: „Tarbijate kaitsmiseks ja vastutustundetu laenamise piiramiseks võtame kiirlaenufirmade tegevuse rangema kontrolli alla, muuhulgas kehtestame neile tegevusloa nõude ja reklaamipiirangud ning allutame nad tõhusale riiklikule järelevalvele“.
(KAVS eelnõu seletuskiri 2014: 3)

7. Kas Te sooviksite veel midagi lisada?

Olen Teile ette tänulik vastuste ja arvamuste eest!

SUMMARY

THE ASSESSMENT OF A PAYDAY LOAN BORROWER'S CREDITWORTHINESS IN THE LIGHT OF THE CREDITORS AND CREDIT INTERMEDIARIES ACT

Michelle Hansson

Nowadays the consumers have various options to finance their everyday expenses. The most common one is to take a consumer loan from a bank. However, there are other institutions in the consumer credit market that offer consumer loans as well. These are payday lenders, pawnshops, hire purchase and leasing companies, peer-to-peer lenders, savings and loan associations and other companies that offer alternative financial services. All the abovementioned companies can be called as creditors and credit intermediaries who in the course of their business or profession, offer or mediate credit to consumers.

Since the lending procedure always involves risks for both parties, it should not be done lightly and the risks associated with lending to individuals should be assessed. Otherwise, consumers may encounter difficulties in repaying loans, and there is a risk for over-indebtedness. The problems regarding over-indebtedness stem mainly from a variety of inadequately regulated alternative loan providers, such as payday lenders. In order to avoid over-indebtedness and promote responsible lending, a number of countries have regulated their consumer credit market. So in Estonia, on 29 March 2015 the Creditors and Credit Intermediaries Act (hereafter CCIA) entered into force that applies to payday lenders as well.

Thus, the subject of this thesis is quite topical, as the CCIA has come into force. Although, there are many aspects that may affect the consumer's ability to repay his loan, the author focuses on the assessment of a payday loan borrower's creditworthiness. Author thinks that the assessment of the borrower's creditworthiness

helps to hedge against the risks associated with borrowing and is one of the fundamental aspects of responsible lending.

Therefore, the aim of this thesis is to provide, on the basis of Creditors and Credit Intermediaries Act, an assessment of whether and how a payday loan borrower's creditworthiness is assessed in Estonia.

In order to accomplish the aim, following research tasks were set:

- explain what creditworthiness means and how the consumer's creditworthiness assessment procedure works;
- analyse the importance of the consumer's creditworthiness assessment in payday lending companies,
- explain how the assessment of the consumer credit borrower's creditworthiness is regulated in the European Union;
- provide an overview of the Estonian payday loan market and its regulations,
- describe the author's methodology and the data used in this thesis, to determine whether and how the payday loan borrower's creditworthiness is assessed;
- to prepare and conduct an interview with payday lenders, savings and loan association and Financial Supervision Authority,
- draw conclusions based on interviews, on whether and how a payday loan borrower's creditworthiness is assessed.

The thesis is divided into two parts. First part of the thesis provides a theoretical basis and it consists of three subchapters. The first section describes the procedure of a consumer's creditworthiness assessment, focusing on its assessment procedure. The second section explains how and to whom payday loans are granted. Also, the importance of assessing payday loan borrower's creditworthiness is being analysed. The third section examines how the assessment of the payday loan borrower's creditworthiness is regulated in the European Union. In the second part of the thesis the author examines the assessment of the borrower's creditworthiness in Estonian payday loan market. Firstly, the author gives an overview of the Estonian payday loan market. Secondly, the author describes the main objectives of the Creditors and Credit Intermediaries Act and the methodology of the creditworthiness assessment. Thirdly,

the author describes the research methods and data that was used. And finally, an analysis is given on how creditworthiness is assessed in Estonian payday loan market.

Theoretical part of the thesis revealed that creditworthiness means that a consumer can pay back the credit under the conditions agreed upon in the credit contract. Creditworthiness can be assessed with qualitative judgmental procedures or quantitative credit scoring procedures. In both cases, a loan officer collects information regarding borrower's character, capacity, conditions, capital and common sense. These are referred to as the five C-s of credit. Usually an interview with the applicant is carried out, then applicants' income, expenses, assets and liabilities are being analysed. Also the terms and conditions of the credit agreement are taken into account. However, payday lenders have been known for not assessing borrower's creditworthiness, as it is time consuming and unables to grant as many loans as possible.

Therefore, most problems associated with irresponsible lending occur with payday loans. The problems can be categorised social and business ethical. On the one hand, it is believed that it payday loans promote job retention, economic prosperity and help consumers to finance unexpected expenses. On the other hand, is believed that payday loans are unethical. Payday lenders have been criticised for aggressive advertising and for the fact that consumers do not get enough information to make an informed decision. Author thinks that most of the problems can be avoided, if consumer's creditworthiness is assessed beforehand. That is why author studied how creditworthiness assessment is regulated in European Union.

In 2013 the rules of the assessment of creditworthiness were tightened in Finland, Latvia and Sweden. Similarly, the assessment of the creditworthiness has been regulated in Estonia. Therefore, in the second chapter, the author examined the Estonian payday loan market. According to the Ministry of Economic Affairs and Communications survey conducted in 2014, the payday loan market in Estonia is very concentrated and about 100 000 people have taken payday loans in 2014. Out of those, about one third had payment defaults due to payday loans.

That is why it has been specified how creditworthiness should be assessed. According to CCIA consumers' the following consumer-related indicators should be taken into

account: the financial situation, other liabilities, the earlier payment obligations, other regular household expenses, the potential effect of the increase in the payment of previous commitments and financial obligations of a consumer credit agreement, other facts known to the creditor and the conclusion of a consumer credit contract terms.

Thus, in order to find out how payday lenders assess consumer's creditworthiness, the author carried out 5 anonymous interviews: three interviews with payday lenders, one with savings and loan association, and one with the Estonian Financial Supervision Authority. The interviews conducted with payday loan providers, revealed that the payday lenders assess creditworthiness by using credit score procedure or judgmental method. They check consumer's revenues, expenses, assets and liabilities, furthermore, additional information is used before the issuance of a loan. The same principles are used in the saving and loans association with the only difference that the savings and loan association does not grant unsecured loans. Also the share of overdue loans in the payday lenders loan portfolio was relatively low. Hence, the loans are granted to individuals who are able to repay them on time. Therefore the study revealed that the two payday loan providers assess creditworthiness according to CCIA. Also the payday lenders thought that CCIA has a positive effect on the consumer and makes a credit market more transparent.

The interview with Financial Supervision Authority revealed that the Financial Supervision Authority carries out regular monitoring of the consumer credit providers and has the right to ask the creditors and intermediaries for information, documents and conduct on-site and remote controls. The Financial Supervision Authority staff believed that the consumer credit standards in CCIA would increase transparency and accountability of the finance sector, thereby protecting the consumers' best interests.

All in all, based on author's research, it can be said that the payday loan borrower's creditworthiness is being assessed according to CCIA. However, generalisations cannot be made, because the payday loan providers were not so cooperative, thus the study sample was small. Therefore, the author believes that, the thesis can be further improved by interviewing more payday lenders and if possible, interview the payday loan consumers, to make generalisations.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Michelle Hansson (isikukood: 49208010826),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Kiiralaenuvõtja krediitdivõimelisuse hindamine krediidiandjate ja -vahendajate seaduse valguses“,

mille juhendaja on dotsent Nadežda Ivanova,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **26.05.2015**

Michelle Hansson